

De Plaatsnamenstudie in 1945 en 1946

door H. DRAYE.

In dit jaarlijks overzicht wordt zoals vroeger gepoogd de onomastische bedrijvigheid uit de jaren 1945 en 1946 zo volledig mogelijk te overzien.

Wegens bepaalde omstandigheden was het echter niet mogelijk de toponymische productie uit de ons omringende landen, met uitzondering misschien van Noord-Nederland, zo uitvoerig te behandelen als men zou hebben gewenst, mede omdat de bewerker van dit gedeelte van het overzicht, Dr K. ROELANDTS, door een studiereis in de Skandinavische landen, gedurende ettelijke maanden afwezig is geweest. Volgend jaar zal dit verzuim, naar wij hopen, weer kunnen worden goedgeemaakt. Ondertussen kunnen wij met voldoening het verschijnen vermelden van het nieuwe internationale tijdschrift voor naamkunde *Onomastica* (1), dat onder de leiding staat van Prof. A. DAUZAT, de voorzitter van het, in alle opzichten geslaagde, tweede internationaal Congres voor toponymie en anthroponymie, gehouden te Parijs op 16-19 Juli 1947. Met het oog op de moeilijkheden die aan de wetenschap-

(1) *Onomastica. Revue internationale de Toponymie et d'Anthroponymie. Lyon, I (1947)*. Vgl. ook A. DAUZAT, *Chronique de toponymie XLII. Rev. ét. anc. XLVIII (1946)*, 101-06 (Pour assurer l'information et la liaison. Une revue internationale — Un Congrès).

pelijke informatie door de oorlog werden gesteld, verschenen reeds in de eerste twee afleveringen van *Onomastica* enkele overzichten betreffende de onomastische publicaties die van 1939 af in Engeland (1) en Frankrijk (2) werden uitgegeven, terwijl onze Waalse collega's O. JODOGNE (3) en E. LEGROS (4) in het nieuwe tijdschrift respectievelijk de Franstalige anthroponymische en toponymische bedrijvigheid in België tijdens de oorlogsjaren hebben geschetst.

Verder moet er worden gewezen op het feit dat de belangrijkste naamkundige studiën uit het jaar 1945, die wij in onze vorige bibliographie „Onomastische studiën uit het jaar 1945 — Bibliographische lijst” (5) alleen maar hebben kunnen opsommen, in het onderhavig overzicht opnieuw opgenomen en uitvoerig besproken worden, te zamen met de bijdragen die in het jaar 1946 gepubliceerd werden.

Ten slotte willen wij de aandacht vestigen op de nieuwe afdeling die als nr VIII in dit overzicht voor het eerst werd tot stand gebracht onder de titel „Taalgrens en Kolonisatie”. Ingaande op de wens van een aantal Franse, Nederlandse en Belgische geleerden die na een reeks besprekingen, gehouden te Brussel op 14-15 Januari 1947, besloten hebben tot de oprichting van een „Centrum voor taalgrensonderzoek”, hebben wij de bijdragen in verband met de nederzettingsgeschiedenis („Siedlungsgeschichte”) en met het ontstaan van de taalgrens in België, die vroeger

(1) B. DICKINS, Les travaux toponymiques en Angleterre. English Place-Name Society (1939-1946). *Onomastica* I (1947), 57-58.

(2) A. DAUZAT, Les études d'onomastique en France depuis 1939. *Onomastica* I (1947), 59-66 (met een uitvoerige bibliographie van de hand van M. TH. MORLET).

(3) O. JODOGNE, Les travaux anthroponymiques en Belgique depuis 1938. *Onomastica* I (1947), 67-71.

(4) E. LEGROS, La toponymie wallonne de 1939 à 1946. *Onomastica* I (1947), 143-48.

(5) *Hand. Com. Top.* XX (1946), 163-86.

ten dele in de afdeling „Algemene Bijdragen” en ten dele in deze der „Historische en Bibliographische Hulpmidelen” opgenomen werden, in een afzonderlijke rubriek samengebracht. Om het traditionele schema van dit jaarlijks overzicht, dat bedoeld is als een aanvulling van de „Bibliographie van de Vlaamsche plaatsnaamkunde” door Prof. H. J. VAN DE WIJER (1) en dat dus de daarin gevolgde indeling moet bewaren, niet te zeer te storen, werd aan de nieuwe afdeling nr VIII gegeven.

* * *

Het verlopen jaar 1946 kan voor de twee leidende instellingen op het gebied der onomastiek als gunstig worden beschouwd.

Het *Instituut voor Vlaamsche Toponymie* te Leuven publiceerde, benevens de XXIIe jg. van zijn *Mededeelingen*, als nr V, 2 in de reeks *Nom. Geo. Fla., Stud.* het tweede deel van de voortreffelijke bijdrage van J. LINDEMANS, Toponymische verschijnselen geografisch bewerkt (zie nr 6). In de serie *Toponymica* werd als nr X de studie van J. LEENEN, Theorie en praktijk van de straatnaamgeving (zie *Bibl.* 1944, nr 8) uit de *Handelingen* overgedrukt en op een ruime schaal verspreid. Als *Bijlage XX* werd „De Plaatsnamenstudie in 1944” gepubliceerd. Gelet op de steeds groeiende belangstelling voor de anthroponymie werd door het Leuvens Instituut besloten tot de uitgave van een nieuwe serie *Anthroponymica*, waarin als eerste nummer de bijdrage van J. LINDEMANS „Brabantse persoonsnamen uit de XIIIe en XIVe eeuw” verschijnt. Ook werden op het Instituut voor Vlaamsche Toponymie in de jaren 1945 en 1946 een reeks licentie-verhandelingen afgewerkt over onomastische onderwerpen, zodat de daar

(1) *Nom. Geo. Fla., Stud.* I. Brussel, 1928.

ingezamelde bouwstoffen weer aanzienlijk aangegroeid zijn (1).

De *Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie* werd in het afgelopen jaar zwaar getroffen door het overlijden, op 23 Nov. 1946, van de grote geleerde Prof. J. HAUST, sinds de stichting van de Commissie lid van de Waalse afdeling. Het baanbrekend werk van J. Haust op het gebied van de Waalse taalkunde en in het bijzonder van de dialectstudie, wordt op treffende en piëteitsvolle wijze herdacht door zijn leerling E. LEGROS in het XXe deel (1946) van de *Handelingen* (2).

Verder wordt in dit deel van de *Handelingen* een van de talrijke etymologische studiën (zie nrs 3, 4, 12, 13, 37, 38) opgenomen van M. GYSSELING over de „Etymologie van

(1) Sinds mijn overzicht „Twintig jaar toponymisch onderzoek in Vlaanderen”, verschenen in de *Feestbundel H. J. van de Wijer* [Leuven, 1944] dl. I, blz. 61-118, waarin een, tot en met het jaar 1944, volledige lijst van de Leuvense onomastische dissertaties en licentie-verhandelingen werd opgenomen, werden aan deze Universiteit de volgende studies afgewerkt :

Toponymie

Goossens (René), Toponymie van Schilde (Leuven, 1947).

Matthijs (Roger), Toponymie van Loo (Leuven, 1946).

Vannegen (Maria-Paula), Proeve eener toponymische studie over de kantons Geeraardsbergen, Herzele, Ninove en Zottegem (Leuven, 1946).

Van Passen (Robert), Bijdrage tot de toponymie van Kontich en omgeving (Leuven, 1947).

Vogels (Jules), Toponymie van Zichem (Leuven, 1946).

Wils (Domien), Toponymie van Deurne-Borgerhout (Leuven, 1946).

Anthroponymie

Baert (Camille), Oostbrabantse persoonsnamen uit de XIVe eeuw (ca 1300-1431) - Bijdrage tot de Vlaamse anthroponymie (Leuven, 1946).

Marynissen (Clement), Anthroponymie van Aartselaar, Reet en Schelle (uit de kerkarchieven tot het jaar 1650) (Leuven, 1947).

Kolonisatiegeschiedenis

Devleeschouwer (Jacques), Bijdrage tot de studie van de Franse landname in Noord-Gallië (Leuven, 1946).

Dumont (Huguette), Bijdrage tot de geschiedenis van de woorden Diets en Duuts (Leuven, 1946).

(2) In memoriam Jean Haust par E. LEGROS. *Com. Top. XX* (1946), 21-40.

Walcheren" (nr 14). Wij hebben reeds vroeger gewezen op de uitzonderlijke verdiensten die deze geleerde vorser thans reeds heeft verworven op het stuk der Zuidnederlandse onomastiek, door zijn onverdroten streven om het Oudndl. taalmateriaal uit alle bereikbare archiefstukken in binnen- en buitenland tot 1225 op philologisch secure wijze op te sporen en te verzamelen. Met voldoening zal men het begroeten dat de historicus CH. VERLINDEN een hernieuwde belangstelling voor de schaarse historische bronnen in verband met de Frankische kolonisatie in onze gebieden heeft opgewekt : zijn bijdragen „*Deusone in regione Francorum*” en „*De Franken en Aëtius*” worden onder nrs 73 en 74 samengevat. Behoudens de bibliographische lijst van de onomastische studiën uit het jaar 1945, verschenen in de *Handelingen* een aantal toponymische bijdragen van Waalse vakgenoten die, ook voor de Vlaamse toponymist, belangwekkend zijn en die wij verder samenvatten, te zamen met enkele andere die wij terloops hebben aangetroffen.

* * *

Als belangrijkste bijdragen van Waalse zijde voor de studie van de Nederlandse plaatsnamen vermelden wij de volgende :

GAVRAY-BATY, PH. — Le vocabulaire toponymique du ban de Fronville (Bibl. Fac. phil. et lettres Univ. Liège, 103). *Liège-Paris*, 1944.

Rec. DRAYE, H. *Louv. Bijdr. Bijbl.* XXXVII (1947).

LEGROS, E. *Com. Top.* XIX (1945), 166-68.

VINCENT, A. *Rev. Phil.* XXV (1946/47), 195-98.

Deze historische monographie wordt hier vermeld om de oorspronkelijke wijze van bewerking en voorstelling van het toponymisch materiaal.

GÉNICOT, L. — Donations de villae ou défrichements.

Les origines du temporel de l'abbaye de Lobbes. *Miscel. Histor. A. de Meyer* [Leuven-Brussel, 1946, 2 dln], I, 286-96.

Rec. X. *Bijdr. Gesch. Ndl.* I (1946), 271.

In tegenstelling met de algemeen verspreide mening dat de abdijen tot in de XIIIe eeuw een groot aandeel gehad hebben in de ontginning van wouden en woeste gronden, betoogt S. dat de abdij van Lobbes alleen in de onmiddellijke omgeving belangrijke ontginningen heeft doorgevoerd. De villae van het domein van Lobbes zijn ouder dan de periode van de ontginningen want haast overal komen sporen van Romeinse of van oudere bezetting voor.

HERBILLON, J. — Toponymes hesbignons III. Couture ; IV. Tombe. *Com. Top.* XX (1946), 235-42.

Vervolg van de studie vermeld in *Bibl.* 1945, blz. 172.

Steunend op de documentatie van het kadaster der prov. Luik, „appelée à fournir nombre de précisions, surtout sur l'aire d'extension des toponymes et sur la densité de leur répartition, problèmes que les trop rares monographies locales ne permettaient pas de résoudre”, onderzoekt S. de verspreiding van Wa. *couture*-namen die vooralsnog niet bekend waren in Haspengouw (thans 15 namen). De verspreiding van *coutures* in Haspengouw is opvallend : zij komen meest alle voor in het Westen, op de grens der prov. Brabant en Namen waar zij, in de vallei van de Mehaigne, de groepering van de Vlaamse *kouter*-namen langs de Gete voortzetten. In tegenstelling met de constatactie van J. LINDEMANS (zie *Bibl.* 1940, nr 7) komen de *coutures* hier voor op minder vruchtbare gronden.

Voor de studie van de oudheidkunde zijn in deze streek de namen *tombe*, *tombes*, *tombeu*, *tombale*, *tombé*, *tombel*, enz. zeer belangrijk. S. merkt op dat deze namen gewoonlijk protohistorische begraafplaatsen aanduiden — de middeleeuwse heuvels heten *mottes* — en dat zij, zoals bekend, meestal op de grens van de huidige gemeenten voorkomen. Buiten de door R. DE MAEYER vermelde punten heeft S. er, wat Haspengouw betreft, nog een tiental andere ontdekt.

LEGROS, E. — La philologie wallonne en 1945. *Com. Top.* XX (1946), 289-334.

VANNÉRUS, J. — Trois villages disparus de la Famenne : Chersin-lez-Nassogne, Falen-lez-Humain et Vieil-Humain. *Arch. Lux. Bull.* 1946, 29-68.

— La via Mansuerisca. *Folkl. Stavelot-Malmédy* X (1946), 31-34.

De etymologie van *mansuerisca* is onzeker : ofwel weg die leidde naar een nederzetting van *mansuarii*, *mansionnarii*? ofwel weg van de bewoners aan de Maas?

VINCENT, A. — Les localités belges dans l'Anonyme de Ravenne (vers 670). *Latomus* V (1946), 373- (1).

* * *

In Noord-Nederland schijnt de toponymie, ook organisatorisch, in de loop van het jaar 1946 belangrijke vorderingen te hebben gemaakt.

Het voor Nederland zo gewenste „Toponymisch Bureau” blijkt dan toch te kunnen worden vastgeknoopt aan de uitstekend georganiseerde Dialecten-Commissie der Kon. Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam, die in de loop van 1946 twee toponymische vragenlijsten uitzond en die verder een zeer belangrijke samenwerking in het vooruitzicht stelt met de Wageningse „Stichting voor Bodemkartering”.

Uit het „Verslag van de Dialecten-Commissie... over 1946” lichten wij de volgende mededeling over deze beide zeer gelukkige ondernemingen :

„Op initiatief van Dr. M. Schönfeld werd in Augustus een toponymische vragenlijst uitgezonden, waarin een opgave werd verzocht van de wat hun betekenis betreft minder doorzichtige veld- en waternamen. Op 31 December

(1) In de *Hand. Com. Top.* XX (1946), 11 verscheen een samenvatting van een interessante lezing van dezelfde geleerde „Les moulins dans la toponomastique”.

waren van deze lijst 419 ingevulde exemplaren terugontvangen, waaronder verscheidene met uitvoerige bijlagen. Mede naar aanleiding van deze lijst zocht de Stichting voor Bodemkartering te Wageningen, welke onder leiding van Prof. Dr C. H. Edelman staat, contact met onze Commissie, waaruit naar wij hopen een blijvende samenwerking zal ontstaan. Tegelijk met deze vragenlijst werd op verzoek en voor rekening van Prof. Dr H. Draye te Leuven een tweede toponymische vragenlijst uitgezonden betreffende de namen van wouden en bossen" (blz. 1) (1).

Wij drukken de wens uit dat, door het uitzenden van verdere vragenlijsten, een begin worde gemaakt met de systematische inzameling van het Noordnederlands toponymisch materiaal en dat de samenwerking met de Stichting voor Bodemkartering vruchtbaar moge wezen. Wat dit laatste betreft, kunnen wij wijzen op enkele korte bijdragen :

EDELMAN, C. H. — Eenige recente geologische resultaten van de bodemkartering in Nederland. *Ts. Ndl. aardr. gen.* 2^e r. LXIII (1946), 439-47.

EDELMAN, C. H. - VINK, T. — Over de wenschelijkheid van het behoud van de donken in de rivierstreek. *Ts. Ndl. aardr. gen.* 2^e r. LXIII (1946), 602-04.

ROUKENS, W. — Hogeschool, volk en volkskunde. Bij-

(1) Graag maak ik van deze gelegenheid gebruik om aan het Bestuur van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam mijn oprechte dank te betuigen om de bereidwilligheid waarmede op mijn verzoek werd ingegaan, om mijn enquête over de huidige woud- en bosnamen, door het uitzenden van mijn vragenlijst, tot Noord-Nederland uit te breiden.

Om de technische verwezenlijking ben ik Dr P. J. MEERTENS, Secretaris van de Dialecten-Commissie, en Mej. Dra J. DAAN zeer dankbaar.

drage tot de kennis van wezen en waarde der volkskultuur. *Nijmegen*, 1947.

Behandelt terloops op blz. 16-17 enkele veldnamen van de Dorpspolder van Bruchem, die door de Wageningse „Stichting voor bodemkartering” onder leiding van Prof. EDELMAN in kaart werden gebracht. De volgende namen worden besproken: *kommekens*, *krang*, *boterpot*, *geldkist* en *geldkas*, *kostverloren*, *heiligenhof*, *inktfort*.

Het uitstekend bibliographisch overzicht van de hand van de Nestor der Noordnederlandse toponymisten Dr M. SCHÖNFELD, dat wij reeds in ons voorgaand overzicht hebben aangekondigd, is thans verschenen:

SCHÖNFELD, M. — Twintig jaar toponymisch onderzoek in Nederland. *Vla. Top. Ver., Med.* XXII (1946), 1-16.

Behandelt achtereenvolgens de *Nomina geographica Neerlandica* en het werk van de toponymisten BEEKMAN, MULLER, W. DE VRIES, „de drie mannen waaraan het toponymisch onderzoek van de laatste 20 jaren in ons land het meeste heeft te danken gehad”. Een zakelijke beschouwing wordt daarna gewijd aan de opzoekingen over de namen uit de oudste tijden (Keltische en Romeinse periode), aan de studie van het Ingvaeoons substraat in de toponymie, aan de Merovingische en Karolingische namen. Vervolgens worden de bronnenuitgaven, de dialectstudie van het toponymisch materiaal, de veldnamen (met inbegrip van de waternamen) (waarvoor belangstelling gezocht werd door de eerste toponymische vragenlijst in Juli 1946 uitgezonden aan de medewerkers van de Dialecten-commissie) en ten slotte de bosnamen besproken.

Belangrijke bijdragen over de Noordnederlandse onomastiek zijn de volgende:

HARDENBERG, H. — De Landgraaf in de Heerler heide. *Ts. Ndl. aardr. gen.* 2^e r. LXIII (1946), 737-53.

Rec. LAET, S. J. DE. *Archeol.* 1946, I, 132.

De „landgraaf” is een prehistorische burcht van ca 20 km. omtrek die ws. de naam *Coriovallum* droeg, die later is overgegaan op Heerlen.

LEYDEN, F. [= LEVY, F.] (†). — Geografie van Nederland. *Ts. Ndl. aandr. gen.* 2^e n. LXIII (1946), 265-314.

In dit posthuum opstel van deze verdienstelijke aardrijkskundige worden de naamkundige studiën in Noord-Nederland besproken op blz. 279; hierbij worden de gelijkaardige studiën in Zuid-Nederland tot voorbeeld gesteld en wordt er vooral gewezen op de werken van K. DE FLOU en van pastoor (sic !!) LINDEMANS. De bibliographie van LEYDEN, op blz. 308-14 samengebracht, bevat heel wat toponymische items.

OLTHUIS, H. J. — Over den oorsprong van den naam Elburg. *Bijdr. Gesch. Ndl.* I (1946), 74-75.

Elburg zou niets te maken hebben met de vrouwennaam *Elburg* (BEEKMAN), maar wel ontstaan zijn uit een *burg*, waarvan het oude stadhuis een spoor bewaart, gelegen op een hoger stuk grond „*de El*”.

RENIÉ, F. — Les inscriptions de la Baie des chiens-marins (Nouvelle-Hollande occidentale). *C. R. Ac. Inscript. et Belles-Lettres* 1944, 505-15.

Interessante pln. op de kaart van Nieuw-Holland uitgegeven door F. DE WIT omstreeks 1650 (zie reproductie op blz. 507) en psn. op de tinnen plaat die ter herinnering aan ontdekkings-tochten (1616 en 1697) werd vervaardigd.

SCHÖNFELD, M. — Ingvaeoons. *N. Taalg.* XXXIX (1946), 55-59.

Behoudens een zeer overzichtelijke samenvatting van de jongste studiën over dit moeilijk vraagstuk, zal men hier terloops een aantal toponymische Ingvaeoonse bestanddelen vermeld vinden zoals (-)muiden, nes(se)(nisse) „neus, landtong”, *drecht* „waterloop” bij *dragen*, *loos* (vgl. ofri. *lésne*) „waterlozing” vgl. *Chanelaus* = Calloo(?).

Zie ook van dezelfde auteur: Saksen en Sakisch. *Ibid.* 110-12.

SCHOEMAKER, C. M. — Is de Nabalia gevonden? *Bijdr. Gesch. Ndl.* I (1946), 72-73.

S. situeert de bekende brug waarop, blijkens Tacitus, de samenkomst van Civilis en Cerealis plaats greep te Lienden (zie schetskaart), waar hij een wegje in een oude bedding ontdekt heeft met de naam *Nabel*.

SLICHER VAN BATH, B. H. — Mensch en land in de Middeleeuwen. Bijdrage tot een geschiedenis der nederzettingen in oostelijk Nederland. *Assen*, 1944, 2 dln.

Rec. KUILE, G. J. TER. *Bijdr. Gesch. Ndl.* I (1946), 147-49.

Van dezelfde S. verscheen ook : Drente's vrijheid. *Bijdr. Gesch. Ndl.* I (1946), 161-96.

Voor de samenvatting en bespreking van deze belangrijke studie verwijzen wij naar onze bijdrage in de *Mededeelingen Vla. Top. Ver.* XXIII (1947) (1).

(1) Wij noteerden verder nog een aantal historische bijdragen die de toponymist kunnen interesseren, alsmede enkele kleinere, vulgariserende toponymische opstellen, die wij hier laten volgen :
BOEREN, P. C. — De abdij Rolduc, godsdienstig en cultureel centrum van het hertogdom Limburg. *Maastricht*. 1945.

BOONE, W. J. DE — Treech, een oude stad in het Zuiden. *Onze Oudheid* I (1944), 48-52.

EMSTEDE, E. J. Th. A. M. VAN — Het rijksarchief in Drente te Assen. *Amsterdam*, 1943.

ENKLAAR, D. Th. — Problemen der institutioneele geschiedenis van Nederland. *Utrecht*, 1946.

Behandelt het probleem van de marken, de oorsprong der landsheerlijkheid; de ministerialiteit, het ontstaan van de Statenvergaderingen, de theorieën over de oorsprong der steden.

HOFF, B. VAN 'T — Overzicht van de litteratuur over de oude cartografie van Nederland. *Ts. Ndl. aardr. gen.* 2^e r. LXIII (1946), 315-39.

HONIG, G. J. — Zaanland's molenheir. *De Westfries* IX (1946), 59-68 ; 69-72 ; 81-85.

KARSTEN, G. — De betekenis van „Drecht”. *It Beaken* 1946, 47-48. — Over de plaatsnaam *Ede*. *De Westfries* IX (1946), 92.

KEMP, A. — Limburgensia. Beredeneerde bibliographie van boeken betrek hebbende op Nederlands Limburg. *Maastricht*, 1947.

NOREL, K. — Humor in straatnamen. *De Speelwagen* I (1946), 81.

SCHOUTE, G. J. — Onze molenrijmen. *De Zaende* I (1946), 266-73 ; 298-307.

Berijmde opsomming van molens in volgorde van ligging.

SPAHR VAN DEN HOEK, J. J. — Spoaren fen in pleatsestelsel yn Eastergo yn é 16 ieuw (Fryske Lânboubibletheek, 7). *Drachten*, 1944.

Rec. WIEGERSMA, M. *Ts. Ndl. aardr. gen.* 2e r. LXIII (1946), 85.

VRANKRIJKER, A. C. J. DE — De grenzen van Nederland. *Amsterdam*, z. j.

Rec. X. *Bijdr. Gesch. Ndl.* I (1946), 263-64.

Bespreekt o. m. de grensvorming in het Zuiden.

VRIES, V. DE — Historische geografie van de westpunt van Vlieland. *Ts. Ndl. aardr. gen.* 2e r. LXIII (1946), 8-48 ; 565-601.

LIJST VAN BRONNEN EN VERKORTINGEN

Bij de lijst die in het overzicht over het jaar 1940 werd opgemaakt, dienen de volgende nieuwe tijdschriften te worden gevoegd :

Archeol. = Archeologie [Overdruk uit *L'Antiquité Classique* sinds 1938].

Blason = Le Blason. Revue mensuelle belge de généalogie, d'héraldique et de sigillographie. Bruxelles I (1946).

Bijdr. Gesch. Ndl. = Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden. 's-Gravenhage-Antwerpen I (1946).

Land v. Loon = Het oude Land van Loon — Orgaan van de Federatie der geschied- en oudheidkundige kringen van Limburg. Hasselt I (1946).

Med. Verb. Heemk. = Mededeelingen van het Verbond voor Heemkunde. Oostkamp I (1945) [Voortzetting van *Heemkunde*. Aalst I (1942)-III (1944)].

Onomastica = Onomastica — Revue internationale de toponymie et d'anthroponymie. Lyon I (1947).

Tijdspiegel = Tijdspiegel — Cultureel maandblad voor Limburg. Hasselt I (1946).

AFD. I. — ALGEMENE BIJDRAGEN

1. D(HANENS), E. — Over het belang van oude grafische documenten. *Med. Verb. Heemk.* II (1946), 35-36.

Wijst op het belang van de figuratieve kaarten en dgl. voor de studie van de plaatsnamen (vorm, schrijfwijze), op voorwaarde dat men ze kritisch weet te gebruiken.

2. DRAYE, H. — Het Instituut voor Vlaamsche toponymie te Leuven. *Med. Verb. Heemk.* II (1946), 7-9.

Korte samenvatting van de verwezenlijkingen van de Leuvense centrale.

3. GYSSELING, M. — Bijdrage tot de kennis van het oudste Kustwestvlaamsch. *K. V. A., V. en M.* 1943, 806; 808-09; 819-48.

Aan de hand van twee charters van 1130 en 1141 (diplomatisch afgedrukt op blz. 822-27) van Oudenburg waarin 16 pln. en een aanzienlijke rij namen van boeren en landgebruikers uit de streek zelf voorkomen en die, ook om interne redenen, weinig invloed van de schrijftaaltraditie vertonen, bestudeert S., volgens de methode van J. MANSION's Oud-Gentsche Naamkunde, de klankstand van het Wvla. der XIIe eeuw. Hieruit zou blijken dat het Kustwestvlaams ontstaan is uit een versmelting van twee dialecten: het eerste autochthone dialect behoort tot de Anglo-Friese groep, het tweede dialect, dat naderhand daarover is komen heenglijden, vertoont dezelfde kenmerken als het Oudgents. Een volledig onderzoek van al het bestaande Oudwvla. taal-materiaal, dat S. ondertussen met bewonderenswaardige vlijt reeds grotendeels heeft verzameld (1), zal de problemen van de uitbreiding van het oorspronkelijk Anglo-Fries dialect en van de gedeeltelijke verdringing er van door het Oudndl., kunnen ophelderen.

(1) In een aantal Vlaamse tijdschriften heeft Dr M. GYSSELING een oproep gericht om medewerking bij zijn grootscheepse onderneming. Vooral de private archieven leveren bij een dergelijk onderzoek de grootste moeilijkheden op: wij richten hier nogmaals het verzoek tot de Belgische en buitenlandse lezers dat zij aan Dr M. GYSSELING (Bredestraat, 60 Oostakker-Gent) de hun bekende private archieven zouden willen signaleren, waarin zich charters en documenten van vóór 1225 zouden kunnen bevinden.

4. — L'Histoire linguistique ancienne du Pas-de-Calais. *Bull. Soc. Antiquaires Morinie XVII*, fasc. 313 (*Saint-Omer*, 1946), 9-10.

Samenvatting van een mededeling op de vergadering van 17 Juni 1946. Volgens de klankstand van de eigennamen voorkomend in oorspronkelijke charters, was de verfransing in de streek van St.-Omaars en Fauquembergues een afgedane zaak in de 2e helft der XIIe eeuw.

5. LEENEN, J. — Theorie en praktijk van de straatnaamgeving. Zie *Bibl.* 1944, nr 8.

Rec. BROUWER, J. DE. *Toer.* XXVI (1947), 115.

Vgl. ook E. LEGROS, *Recommandations aux autorités communales à propos de la dénomination des rues et des places publiques.* *Com. Top.* XX (1946), 187-92, waarin de door J. LEENEN vastgestelde principes overgenomen en ten volle beaamd worden.

6. LINDEMANS, J. — Toponymische verschijnselen geografisch bewerkt II. De namen van het bouwland en van het grasland. *Com. Top.* XVII (1943), 249-68; XIX (1945), 217-318, met een kaart. Afzonderlijk verschenen in de reeks *Nom. Geo. Fla., Stud.* V, 2. Brussel, 1946.

Rec. GYSSELING, M. *Rev. Phil.* XXV (1946/47), 407-08.

LEGROS, E., *Com. Top.* XX (1946), 316.

Het eerste deel van deze baanbrekende studie, waarin de heemnamen, de ingeformaties en de kouter-toponiemen worden behandeld, werd besproken in ons overzicht over 1940 onder nr 7; het eerste gedeelte van het tweede deel (over de namen *akker, veld* en *kamp*) werd samengevat in *Bibl.* 1943, nr 8.

In het in 1945 verschenen stuk behandelt S., volgens de beproefde cartographische methode, aan de hand van een rijke documentatie, geput uit historische en monographische studiën, uit de moderne toponymische bronnen (hoofdzakelijk het kadaster) en uit de gegevens ingezameld door de Leuvense Dialectcentrale, de namen van het grasland. Achtereenvolgens worden bestudeerd de namen: *beemd, meersch, meet, weide, hernisse, ouwe (ooi), eusel, ettinge, pasch, zittert, praat, priel* en enkele toevallige benamingen voor grasland.

Belangrijk is de scherpe historische grens die in Zuid-Nederland,

in samenhang met de omliggende gebieden, de verspreiding van *beemd* en *meersch* scheidt : *beemd* beslaat de gehele zone tussen de Rijn en de Maas in het Oosten en in het Noorden, en tussen een lijn gaande van St.-Amands aan de Schelde tot Halle in het Westen. Links van dit gebied treft men *meersch* aan, dat een voortzetting vindt in het Romaans taalgebied in *marais* en in de diminutieven *mareskel*, *mareschel*, *marissau* en anderdeels in Noord-Nederland in het *marsch*gebied (BEEKMAN). De etymologie van *beemd* < **bi* - *hamithi* en van *meersch* < **mariska* wordt resp. op blz. 41-45 en 57-61 besproken.

In het poldergebied werden hooiweiden aangeduid door een woord *made*, *maat*, *meet*, *mat*, *met*, dat voortleeft in talrijke pln. (DE FLOU) en dat aansluit bij een groot gebied dat zich van Zeeland tot Friesland langs de Noordzeekust uitstrekt. De onderscheidene vormen van dit woord verraden, volgens S., een verschillende herkomst : de *meet*namen uit het kustgebied zijn Inguaeoons ; de *maat*namen uit het N. van Oost-Vlaanderen sluiten aan bij de sporadisch voorkomende *made*-, *maai*, *maat*namen in N.-Brabant en in de Kempen. *Wede*, *weide* (Onl. **waida*) betekende oorspronkelijk ofwel „jachtterrein” ofwel „veeweide” : dit jongere woord heeft *beemd* en *meersch*, die in den beginne een hooi-reservaat karakteriseerden, verdrongen zodat het thans weer nader bepaald wordt door samenstellingen als *hooi*-, *vee*-, *fruitweide* enz. *Hernisse* (< *herde* „kudde” + suffix *nesse*, *nis*) leeft voort in de toponymie van Veurne-Ambacht en van de alluviale gronden ten N. van Gent : het schijnt te beantwoorden aan Lat. *berquariae* „schapenboerderijen” en heeft niets te maken met *heer*, zoals DE FLOU meende. *Ouwe*, *ooi* was in het Mnl. nog een naam voor grasland ; beide vormen vindt men in een aantal dorpsnamen (blz. 86-87), zodat men kan veronderstellen dat ze behoren tot de gewone en oude taalschat. *Eusel* is een Brabants woord : het wijst op schrale, droge weiden en werd door A. VAN LOEY verklaard als afleiding met *-sel* bij *eeuwen* „voeren” ; synoniem hiervan, met *-te*-suffix, is *eeute*, *eute*. De Vlaanderse tegenhanger van *eusel* is *ettinge*, *etsel* (afgeleid van *etten*, causatief bij eten) : ook dit woord heeft blijkens de toponymie vroeger een ruimere verspreiding gehad.

Uit het Lat. *pascuum* (= weide) werd in het Rijnland en hoofdzakelijk in het Oosten van ons taalgebied, *pasch*, *paasch* ontleend dat in vele veldnamen voortleeft, die echter soms moeilijk te scheiden zijn van deze afgeleid van Mnl. *pas*, *passé* „doorgang”

of van een psn. *Paas* (< *Paschasius*). Voor de over een groot gebied voorkomende *zittert*-namen stelt S. een nieuwe verklaring voor: in plaats van uit te gaan, met CARNOY, MANSION en BAYOT, van *setr* + collect. suffix *-od* (*-oth*, *-uth*) „verzameling van runderhutten”, meent S. dat men hier te maken heeft met een ontlening uit het Romaans. Aanleiding tot deze interpretatie was het feit dat BAYOT in Romaanse gebieden **setruth*-namen heeft ontdekt en verder de nieuwe verklaring, door LINDEMANS, van het suffix *-oth*, *-uth* als ontlening aan Rom. *-ētum*. *Seitruth* zou zijn het Ofra. *seiture* < Mlat. *sectura*, *segatura*, afleiding van Mlat. *secare* „maaien”. De betekenis van Fra. *seiture* is dezelfde als deze van Mnl. *dachmaet*; *segatur-id-* > *seiturid* > *seitruth/-oth* is een verzameling van „dagmaden”, een complex van maai-beemden.

Verdere ontleningen aan het Romaans zijn *praat* < Mlat. *prata* (weide); *praeyeel*, *proyeel*, *prieel*, *preyeel* < *pratellum* (grasveld, later loofhutje in een tuin).

Toevallige benamingen voor grasland zijn *boomgaard*, *bleek/bleik*, *broek*, *onderland*, *schoor/schor/schorre*, *aard* (*eerd*, *ert*, *hert*), *waard*, *ham*, enz., enz.

In het besluit vat S. de historische conclusies uit zijn taalkundig onderzoek samen. Hij is van mening dat de namen *beemd*, *meersch* en *meet* tot de woordenschat van afzonderlijke Germaanse volksgroepen behoren en dat de verspreiding van deze bestanddelen dus iets kan leren over het door deze stammen bewoond gebied en bijgevolg over de ethnische samenstelling van het Vlaamse volk. Samenvattend zou *meersch* het expansiegebied van de Salische Franken aanduiden, *beemd* dit van de Ripuarische kolonisatie, *meet*, *made* dit van Inguaeoonse volkelementen, hfdz. Friezen en Saksers. De woorden *ouwe* en *ooi*, die eveneens oud zijn, kunnen op grond van het toponymisch materiaal nog niet in hun dialectische ontwikkeling worden overzien: de andere bovenvermelde namen voor grasland zijn jonger, maar illustreren in het algemeen ook de territoriale, politieke of economische geschiedenis van onze streken.

7. MAN, L. DE — Het kadaster, een merkwaardige moderne bron in de toponymie en de anthroponymie. *Med. Verb. Heemk.* II (1946), 67-70.

S. bespreekt de kadastrale documenten en wijst telkens op het, z. i. onderschat, belang er van. Aan de hand van het opstel

van O. JODOGNE (zie *Bibl. Psn.* 1944, blz. 404-05) bestudeert S. op grond van een „paar kadastrale fichekistjes” (opgave der eigenaars in alfabetische volgorde) de verspreiding van de naam *Carlier-Charlier* in Brabant. Hieruit blijkt dat een aantal nieuwe vindplaatsen konden ontdekt worden.

8. R(OELANDTS), K. — Bibliographie. *Vla. Top. Ver., Med.* XXII (1946), 31-32.

Inhoudsopgave van een viertal feestbundels.

9. VANNÉRUS, J. — Le Limes et les fortifications gallo-romaines... zie *Bibl.* 1943, nr 10.

Rec. LEBEL, P. *Le français moderne* XIII (1945), 308-13.

LEGROS, E. *Revue historique* LXIX (1945), 267-69.

10. WIJER, H. J. VAN DE-DRAYE, H. — Onomastische studiën uit het jaar 1945. Bibliographische lijst. *Com. Top.* XX (1946), 163-86.

Deze lijst omvat 34 nrs in de afdeling Toponymie en 13 nrs in deze der Anthroponymie, opgesteld door Dr K. ROELANDTS. Zoals vroeger, worden een groot aantal onomastische studiën uit het buitenland en talrijke historische bijdragen, die de toponymist kunnen interesseren, in dit overzicht opgenomen.

Verschijnt ook als *Vla. Top. Ver., Med. Bijlage XXI*.

11. Feestbundel H. J. van de Wijer. Zie *Bibl.* 1944, blz. 348, n. 1.

Rec. L(INDEMANS), J. *E. S.-Br.* XXVIII (1945), 48.

P(EETERS), K. C. *Volksk.* XLVII (1946), 136.

(VOOYS, C. G. N. DE). *N. Taalg.* XXXIX (1946), 121-23.

X. *Tax. N. R.* XII (1944/46), 111.

AFD. II. — BIZONDERE VRAAGSTUKKEN

C. — Varia.

12. GYSSELING, M. — *Heroaldolugo. Vla. Top. Ver., Med. XXI* (1945), 10-13.

De Westvlaamse gemeente Roksem wordt in een akte van 745 (bewaard in een pseudo-origineel van de X^e eeuw) „in loco... *Hrochashem siue Herualdolugo*” geheten. S. interpreteert *Heroaldolugo* als latinisatie van *Herwaldalugo*. *Her-wald* < *harja* (leger) + *walda*- (heerser); *luga* is dat. sing. bij *lauha*- (> *loo*) „heilig bos” (nom. *lauhaz*, dat. *lugdi*, met nultrap en „grammaticischer Wechsel”), nog in Oe. *leag*: Ohd. *löh*, Ndl. *loo*). Het is wsch dat *Herwald* niet de naam is van de bezitter van het woud, mede omdat *Herwald* als psn. bij ons niet gebruikelijk was, maar wel een bijnaam van de krijgsgod *Wōdan*. De jongere naam *Hrochashem* zou dan een voorbeeld zijn van de bekende verwerping van heidense namen na de kerstening.

13. — *Testerep, Tessel, Testerbant en Texuandri. Vla. Top. Ver., Med. XXI* (1945), 1-9.

Rec. S(MET), J. D(E). *Biek. XLVII* (1946), 215.

Voor een strook gronds tussen Oostende en Westende, als graasland benuttigd, treft men in de X^e eeuw attestaties *Testereph*, later *Testerep*, *Testrep* aan. Dit toponiem kan niet verklaard worden als *Ter Streep* en evenmin schuilt in het tweede lid het bekende *-apa*, maar de oude vormen wijzen duidelijk op een uitspraak *tester-reep*.

Mnl. *reep* betekent eigenlijk touw, secundair „een strook lands vooral langs of aan een water”. Aldus wordt in Waasland de oude waterrand aangeduid door een reeks *reep*-toponiemen. Het woord past dus goed voor de bovenvermelde kuststrook.

Het eerste bestanddeel *tester*, hetzelfde als dit van *Tessel*, *Texuandri*, *Testerbant*, is te herleiden tot Idg. **deksi* (loc.) „rechts” en tot Germ. afleidingen *tehsua-*, *tehstra-* waarvoor men de secundaire betekenis „zuidelijk” aanneemt. Een onderzoek naar de oriëntatie-gebruiken bij de Germanen leert dat *tehstra-*, *tehsua-* veeleer westelijk of oostelijk betekenen en de toponymie laat toe „oostelijk” uit te schakelen daar de *Texuandri* (*tehsuawandras*) ten opzichte van Germanië westelijk woonden en daar

Tessel het meest westelijke is van de Friese eilanden. Ook de pagus *Listrigawi* < *Liftrigawi* „linkergouw” had, evenals Oosterbant, de Schelde als oostelijke grens : indien *links* oostelijk is, moet *rechts* wel westelijk zijn. *Tester - rēp* is dus de „westelijke reep”.

14. — Etymologie van Walcheren. *Com. Top. XX* (1946), 49-62.

De historische bewijsplaatsen van Walcheren (blz. 49-50) vertonen in het stamconsonantisme een afwisseling van *k* en χ , die waarschijnlijk tot een enkel prototype teruggaan. Aan de hand van zijn buitengewoon rijke taalkundige en toponymische documentatie, onderzoekt S. breedvoerig de verschillende gevallen van de overgang $\chi > k$: hij gaat uit van de oorsprong van de χ en stelt vast dat χ kan ontstaan zijn uit auslautende *h* (Germ. *farha-*, dim. *farhina*, *farhilina*, Ohd. *farhilū(n)* > Mhd. *ferchel(īn)*, Mnl. en Ndl. *varken* ; **walha* + *harja* = psn. *Walker* in de XIe eeuw overvloedig geattesteerd, afwisselend met χ en *k* *Walcherus* : *Walkerus* (zie bewijsplaatsen blz. 55-56). Deze twee woorden vormen een uitzondering op de fonetische regel van het wegvallen der postconsonantische *h* (*Walha* > *waal* ; *furhō-* > *vore*, enz.) en deze ontwikkeling is wsch. te verklaren door „het vrij sterk beklemtoonde en vocalisch anlautende suffix of reeds als suffix aangevoelde tweede lid” (blz. 57).

Evenals de psn. *Walhhari* over *Walχer* spoedig tot *Walker* ontwikkelde, maar daarnaast nog deel nam aan een tweede evolutie tot *Walger* (naar analogie met de woorden als *berch*, *bergen*?), zo ook treft men voor *Walcheren* naast en door elkaar vormen aan met *k* en *g*, beide ontstaan uit *ch*, zelf voortgesproten uit *h* vóór een vrij sterke bijtonige syllabe : *-warum* (dat. plur.), die echter al vroeg kon verdoffen en wegvallen.

S. merkt op dat dit suffix *-warum* oorspronkelijk één is met OE. suffix, dat echter zijn initiale *w* bewaard heeft b. v. *Witware*, *Cantware*, en niet overeenstemt met het Oudgentse suffix *-warjum*, zodat hier weer „een voorbeeld... te meer van het oorspronkelijke Inguaeoonse karakter van de kuststreek, en van de taalgolven die deze laatste al vroeg van het binnenland uit, overspoeld hebben” wordt aangetroffen.

Wat de etymologie van het eerste lid betreft, verwerpt S. van historisch standpunt uit de betekenis *Walha-* „waal, vreemdeling” ten voordele van *walha-* „vochtig, overstroomd land”.

Walhwarum zou aldus betekenen „bij de bewoners van het vochtige, overstroomde land”, wat zeer goed past voor Walcheren.

15. VANNÉRUS, J. — Les lieux-dits *Mort Homme, Morte Femme, Dooden Man, Dood Wijf* et leurs congénères. *Com. Top.* XX (1946), 193-209.

Uitgaande van een drietal Franse studiën betreffende het verband tussen de toponymie en de archeologie, onderzoekt S., hoofdzakelijk aan de hand van Waalse en van enkele Vlaamse repertoria, de waarde van pln. en veldnamen als *Doodweg, Doodwegelken, Dodemanstraat* als aanduiding van begraafplaatsen. Ofschoon men bij de interpretatie zeer voorzichtig moet wezen, concludeert S.: „d'une façon générale les lieux-dits *Les Morts* semblent devoir, comme les *Morts hommes*, s'expliquer par la présence d'un cimetière antique”. Deze nieuwe bijdrage tot de toponymische archeologie bespreekt verder zeer interessante volkskundige gebruiken.

AFD. III. — ANTWERPEN en BRABANT

A. — Generalia.

16. LINDEMANS, J. — De speelterreinen van onze voorouders. *E. S.-Br.* XXVIII (1945), 49-57 ; 156-57.

Rec. LEGROS, E. *Com. Top.* XX (1946), 317.

In deze toponymische studie worden de verschillende namen onderzocht die wijzen op de vroegere speelterreinen. S. is van mening dat Mnl. *tsolle*, *solle* „bal, balspel” een ontlening is aan Ofr. *chole* (*chaulle*, *choule*, *souille*, *sole*, enz.), die evenals het ww. *sollen*, *tsollen* (< Ofra. *choler* en var.), schuilt in een aantal *solle*-toponiemen (*solakker*, *sollenbeemd*, *-berg*, *-bilk*, *-broek*, *-driesch*, enz.) en die, ook gelet op de topographische gesteldheid, niet kunnen verklaard worden door Germ. **sola*, Mnl. *sol* „slijk, modderpoel”.

S. onderzoekt aan de hand van een gereproduceerde afbeelding uit het begin der XVIIe eeuw en afkomstig uit Leuven, waarin het spel met de *solle* bestond en stelt vast dat *solle*-samenstellingen in het algemeen minder vruchtbaar en laat ontgonnen land aanduiden. Het is mogelijk dat voor *solle* een Ndl. woord bestond nl. *grijpe*, waarvan de pln. *Grijpen*, *Grippe* (te Tienen, Aartselaar, Kontich, enz.). Verder bespreekt S. de pln. met *speel-*, *krekel* (*krekelspel*, Eng. *cricket*), *cloot*, *bolle* (bollespel) en ook *schuttershof*, *de doelen*, *gulden bodem* en dgl. die alle het openluchtspel bij onze voorouders belichten.

In de aanvulling (blz. 156-57) worden een aantal nieuw bewijsplaatsen voor *sol* medegedeeld : interessant is vooral de graphie *chollenberg* (1627) voor de *Sollenberg* te Herne met plaatselijke *sj*-uitspraak < *chole*.

17. PERGAMENI, CH. — Les archives historiques de la ville de Bruxelles. Notices et inventaires. *Bruxelles*, 1943.

Rec. ARNOULD, M. A. *Géo. Brux.* LXVII-LXIX (1943/45), 162-65.

Dit waardevol repertorium, reeds vermeld in *Bibl.* 1943, blz. 255, is uiterst nuttig voor al wie zich niet alleen met Brusselse maar ook met de Brabantse toponymie onledig houdt. In dit opzicht vermelden wij in het bijzonder de 4e sectie die gewijd is

aan de terriers, cijns- en rentenboeken van een aantal Brabantse, Oostvlaamse en Antwerpse gemeenten (1).

B. — Afzonderlijke steden en dorpen (2).

BRUSSEL.

18. BONENFANT, P. — Le „Marais” Saint-Jean... zie *Bibl.* 1944, nr 26.

Rec. L(INDEMANS), *J. E. S.-Br.* XXVIII (1945), 47.

(1) Algemene bijdragen over Brabant zijn nog :

MELKENBEECK, J. — De gemeentezegels van Vlaamsch-Brabant. *E. S.-Br.* XXIX (1946), 145-82.

VERBOUWE, A. — Iconografie van Vlaamsch-Brabant. Gezichten, plannen en kaarten uit vorige eeuwen V. Kanton Tienen. *E. S.-Br.* XXIX (1946), 49-92. Afzonderlijk *Brussel*, 1946.

Vervolg van de in *Bibl.* 1942, blz. 446 vermelde publicatie ; thans worden een driehonderdtal oude gezichten en plannen bibliographisch beschreven voor de gemeenten : Bost, Boutersem, Ezemaal, Goetsenhoven, Hakendover, Hoegaarden, Kuntich, Meldert, Neerheilsem. Opheilsem, Oorbeek, Oplinter, Opvelp, St.-Margriete-Houtem, Sluizen, Tienen, Vertrijk, Willebringen, Wommersom, Zittert-Lummen. Bevat ook 13 zeer geslaagde reproducties.

(2) Over ANTWERPEN vindt men historische en toponymische inlichtingen in de volgende bijdragen :

COO, A. DE — Wandelingen over Oud-Antwerpen. *Antwerpen*, z. j. Rec. L(EURS), *S. Med. Verb. Heemk.* II (1946), 26.

EGGENSTEIN, H. — Aantekeningen over Antwerpse begraafplaatsen. Eerste deel : Berchem, Mortsel, Wilrijk. *Antwerpen*, 1946.

Rec. W. *Med. Verb. Heemk.* III (1947), 24-25.

LATTIN, A. DE — Oud-Antwerpsche vizioenen. *Antwerpen*, 1946.

PRIMS, F. — Antwerpen onder Lodewijk XV, 1746-1748. Een bezettingsgeschiedenis (Historische monographiën, 9). *Antwerpen*, 1945.

— Het herfsttij van het corporatisme te Antwerpen (Verh. Kon. Vla. Ac. België, Kl. Lett. VII, 4). *Antwerpen-Utrecht*, 1945.

Rec. L(INDEMANS), *J. E. S.-Br.* XXIX (1946), 95-96.

— Het Rubenshuis. Gids bij de mythologische en humanistische versieringen. *Antwerpen*, 1946.

LATTIN, A. DE — Doorheen Oud-Antwerpen. Gids en inventaris van het hedendaagsche Oud-Antwerpen. *Antwerpen*, 1946³.

De Vereniging voor Natuur- en Stedenschoon te Antwerpen

NOORDERWIJK.

19. HELSEN, J. — Toponymie van Noorderwijk. Zie *Bibl.* 1944, nr 29 en 1945, nr 16.
 Rec. GYSSELING, M. *Rev. Phil.* XXV (1946/47), 199-201.

C. — Varia.

20. GASSEN, H. VAN- — Twee plaatsnamen te Ninove.
Com. Top. XIX (1945), 205-15.

Rec. GYSSELING, M. *Rev. Phil.* XXV (1946/47), 407.

LEGROS, E. *Com. Top.* XX (1946), 316-17.

Na een overzicht van de voorgestelde verklaringen, deelt S. een lijst van oude vormen mede : 9^e e., *neonift...* ; 1115, *A. de ninive* ; 14-15^e e., *nineve, nieneve, nyeneve* ; 1381, *nyenhoven* ; 1404, *ninoven*. MANSION beschouwt *ni(e)n* als verbogen vorm van *nieuw* ; S. meent dat dit berust op een verkeerde splitsing en dat men te maken heeft met de onverbogen vorm van *nieuw*, vermits de verbogen vorm in de teksten als *nuwen, niewen, nyeuwen* verschijnt. De vorm *ninove* tegenover *nineve* is een mengvorm naar het voorbeeld van het naburige dorpje Nieuwenhove (1090, *niwehove*), te vergelijken met de ontwikkeling van de naam *Rihove* (tot in de 17^e eeuw een hoeve en kapel te Ninove), te verklaren als *ride + eve* (Mnd. *ride* „waterloop, kleine beek” of wel als *ri(d) + deve/dive* (*ri* = riet ; *deve/dive* Ogerm. **diub* „laag liggende, moerassige plaats”).

Ninove/Rihove zijn twee gevallen van eenmaking van pln. in de 14-15^e eeuw : de versteende vorm (*n*)*eve* bezweek onder de druk van het „dynamische” *hove*, zeer verspreid in de streek. Wat is *nift, nive-, neve-*? Is het een Romaanse ontwikkeling van een gelatiniseerd *avia* < Germ. *ahwjo*? De etymologie zou dan zijn *ni* „nieuw” + Wa. (*n*)*effe*, maar de *n* blijft duister ! Er bestaan

organiseerde een tentoonstelling gewijd aan De Kempen (31 Aug.-16 Sept. 1946). Catalogus. *Antwerpen* [1946].

Over LEUVEN handelt :

FRANCOTTE, J. - BORCHGRAVE D'ALTENA, J. DE - CAUWENBERGH, E. VAN — Kunst te Leuven. *Leuven*, 1946.

Rec. V(18), H. D(E). *E. S.-Br.* XXX (1947), 95.

aanduidingen in de toponymie van het Ninoofse voor de aanwezigheid van een oorspronkelijke Romaanse bevolking, zoals de dubbelvormen *Dender/Tenre*; *Windeke/Winti*; enz.

21. GYSSELING, M. — Etymologie van Affligem. *Affligemensia. Bijdr. tot de Gesch. v. d. Abdij Affligem.* Afl. IV (1947), 46-47.

Rec. L(INDEMANS), *J. E. S.-Br.* XXX (1947), 96.

Na een lijst van de oude bewijsplaatsen, verklaart S. deze naam als oorspronkelijk identisch met *Avelgem*, waarvan de oudste vormen eveneens worden medegedeeld. Voor *Avelgem* constateert men vormen met en zonder geminatie naast mekaar: later zijn voor *Avelgem* alleen deze zonder gem. bewaard gebleven, terwijl voor *Affligem*, eerst eeuwen na *Avelgem* voorkomend, alleen deze met geminatie bewaard zijn gebleven: *Avilo* > *Avlo* > *Affel*. Het etymon is *Avilingaheim*, *Avil* zijnde dim. van mansnaam *Ava*.

LINDEMANS oppert het vermoeden dat de vroege uitstoting van de *n* (normaal ware *-ingem* > *-engem* > *-(e)gem*), alsmede het behouden van de *i* kunnen verklaard worden door een woordspel gebruikelijk in de abdij: *affligem* (laat ik boeten...). Dit vermoeden vindt steun in de naam van de andere Brabantse abdij Dilegem (*Dielegem*) volgens het woordspel „*diligem*” (laat ik God beminnen).

22. LINDEMANS, J. — Beier van IJsche. *E. S.-Br.* XXIX (1946), 17-19.

Behoudens het adellijk geslacht der *beiers van Ysche* (Overijsche), dat o. m. te Bekkerzeel goederen bezat, komt het woord *beier* nog voor in uiteenliggende Brabantse gemeenten (zie bewijsplaatsen blz. 17). S. verwerpt de hypothese van A. VAN LOEY volgens dewelke **bijer* zou ontstaan zijn uit **bi-ware* („bijen-wachter”) en treedt deze van A. WAUTERS bij die *beier* opvatte als een ontlening aan het Ofra. *ber* uit Frank. *bar-* (Ohd. *baro* < Mlat. *baro(nem)*), waarbij dan de Brabantse ontwikkeling *beer*, *beir* > *beier* onderzocht wordt: wsch. drang naar differentiëring met *beer* (ursus) en *beer* (drek), die in het Brabants klonken als Fra. *ber*.

23. MAES, F. — Aan den voet van den Kortenberg. *E. S.-Br.* XXVIII (1945), 67-76.

Behandelt historisch de namen *Schokaard*, *Beernem*, het

Veehof, de Klapdoren, de Drassaard, de Persemaart, Lindergem, het Blokhof, Broekhoven en Schotelman.

24. ROELANDTS, K. — De Antwerpse naam Borgerhout.
Vla. Top. Ver., Med. XXII (1946), 33-48.

Na een zeer gedocumenteerde opgave van de historische vormen, een samenvatting van de vroegere verklaringen en een voortreffelijke samenvatting der geschiedkundige ontwikkeling der gemeente, onderzoekt S. de voor de hand liggende verklaring van Borgerhout, nl. „burger-bos”. Hiertegen heeft PRIMS aangevoerd dat de inwoners van Antwerpen in de XIIIe e. steeds *burgenses* heten, in Ndl. teksten steeds vertaald door *porteren* (nooit *borgheren*) en dat aan *burgus Antwerpensis* in het Ndl. *poert van Antwerpen* beantwoordt. Wat is dus *borger*-? Mede door vergelijking van de Antwerpse toponiemen *Borgerweert* en *Steenborgerweert* concludeert S. dat men dient uit te gaan van *borg*, niet van znw. *borger*, met *-er*-afleiding, zodat Borgerhout betekent „bos van of bij de burg” (1).

(1) Verdere inlichtingen over Antwerpse en Brabantse gemeenten zal de toponymist ook vinden in de volgende historische bijdragen :

CORDEMANS, M. — Een bezoek te Gaasbeek in den tijd der honderd dagen. *E. S.-Br. XXIX (1946), 119-32.*

— Sir Walter Scott's reis door de zuidelijke Nederlanden in het jaar 1815. *E. S.-Br. XXVIII (1945), 1-19.*

GORISSEN, P. — De karweien der Brabantsche kloosterhoeven in de XIVe eeuw. *Com. Roy. Hist., Bull. CX (1945), 1-50.*

Rec. L(INDEMANS), J. *E. S.-Br. XXIX (1946), 48.*

GORP, J. VAN — Wandelingen doorheen het mooie Kasterlee. *Kasterlee, (1946).*

HAMMEE, F. VAN — Geteisterd Mechelen. Beschouwingen bij de wederopbouw. *Toer. XXV (1946), 209-10 ; XXVI (1947), 1-4 ; 13-20.*

HUYBRECHTS, M. — De snelle ontwikkeling van een vergeten dorp : Nijlen. *Toer. XXV (1946), 113-14.*

JANSEN, J. E. — Turnhout en de Kempen, in het raam der vaderlandsche en kerkelijke geschiedenis. *Turnhout, 1946.*

L(INDEMANS), J. — De heerlijke rechten en inkomsten van de Baronie Grimbergen in de 17^e en 18^e eeuw. *E. S.-Br. XXIX (1946), 19-24.*

LULL, A. VAN — De voormalige abdij van Vorst. *Toer. XXV (1946), 17-18 ; 25-29.*

MELLAERTS, L. — Tervuren, door de eeuwen heen. *Louwen, 1946.*

Rec. L(INDEMANS), J. *E. S.-Br. XXIX (1946), 95.*

W(ACHTER), L. D(E). *Toer. XXV (1946), 218.*

- ROUWET, M. — Geschiedenis van Wijchmaal van 1200 tot nu. *Park-Heverlee*, 1946.
 Etymologie van Wijchmaal op blz. 35-36 ; lijst van oude plaatsnamen (zonder bronopgave !) op blz. 61-62.
- SANGERS, W.-LINDEN, G. VAN DER — De Kruisheeren te Diest 1845-1945. *Diest*, 1945.
 Rec. I(INDESTEGE), L. *Limb.* XXVI (1946), 161-63.
- SCHOETERS, J. — Wegen en verkeer in het noordelijk deel van het arrondissement Antwerpen 1700-1830. *Toer.* XXV (1946), 1-2 ; 69-70.
- SNEYERS, E. — Uit de geschiedenis van Werbeek en Hodonk onder Retie. *Retie*, 1945.
 Rec. W(ACHTER), L. D(E). *Toer.* XXV (1946), 63.
- Leven en werken van Franciscus Amandus Agemans, organist en toondichter te Kasterlee. *Retie*, 1946.
 Rec. RIDDER, E. DE. *Toer.* XXVI (1947), 44.
- WEERDT, L. DE — Het Pajottenland van op Kesterheide. *Toer.* XXV (1946), 133-37.
- X. — Vlierbeek, vroeger en nu. Uitg. door het plaatselijk Davidsfonds, 1946 (maandelijkse gecyclostyleerde afleveringen van 6 blz.).
 Rec. ASCOOP, M. J. *Med. Verb. Heemk.* III (1947), 64.
 Elke maand worden drie blz. gewijd aan het dorp en drie aan de voormalige abdij.

In een reeks populaire bijdragen in het weekblad *De Galm* (Assche) publiceerde J. VAN OVERSTRAETEN, de vroegere zeer verdienstelijke voorzitter en bezieler van het „Verbond voor Heemkunde”, onder de deknaam *Joz van der Meulen*, de documentatie ingezameld voor West-Brabant door een enquête over de molens (zie *Bibl.* 1943, blz. 205). Tal van pln. en veldnamen komen hierin voor. Aldus zijn achtereenvolgens verschenen : De watermolens van Assche nrs 5 en 6 van 1 en 8-2-1947, blz. 1. — De windmolens van Assche nrs 7 en 8 van 15 en 22-2-1947, blz. 2. — De molens van Baardegem nr 9 van 1-3-1947, blz. 2. — De molens van Beigem, Bekkerzeel en Borchtlombeek nr 10 van 8-3-47, blz. 2. — De molens van Borchtlombeek en Brussegem nr 12 van 22-3-47, blz. 2. — De molens van Dilbeek nr 13 van 29-3-1947, blz. 2. — De molens van Drogenbosch nr 14 van 5-4-1947, blz. 2. — De Overnellemolen te Esschene nr 15 van 12-4-1947, blz. 2. — De Bellemolen te Esschene nrs 16 en 17 van 19 en 26-4-1947, blz. 2. — De molen van Ganshoren nr 18 van 3-5-1947, blz. 2.

AFD. IV. — LIMBURG en LUIK

A. — Generalia.

25. GORISSEN, M. — Het Maaslandsch dorp. *Land v. Loon* I (1946), 134-38 ; 150-54 ; 155-69 ; 175-79.

Mede op grond van de toponymie biedt S. een zeer degelijke samenvatting van de „Frankische” structuur en de historische groei der Maaslandse dorpen van de Opper-Maasgouw (d. i. van Lanaken tot Rotem), inzonderheid van Mechelen a/d Maas (zie schetskaartje op blz. 137) met hun *einden, vroenten, broek, bos, hoefrijzingen, valderen* (houten draaihek of *barrier*), *vonderen* (of bruggetjes), *luyc kingen, garen, vekens, stichels* en *tuinen*. De structuur van Meeswijk en Lanaken, die buiten het eigenlijk behandelde gebied liggen, wordt op grond van de geographische omstandigheden belicht ; wat de etymologie van Lanaken betreft, sluit S. aan bij MANSION's stelling dat men hier te maken heeft met *hake* „zandplaat” en niet met Kelt. *-acu-* (blz. 178).

C. — Varia.

26. DYCK, A. H. VAN — Mijnecom. *Land v. Loon* I (1946), 77-81.

Mijnecom, vlek langs de Maas bij Aldeneik, zou zijn naam ontleenen aan de *monniken* van de proosdij Meersen die er „belangen” hadden. Vermeld worden een aantal plaatsnamen in de buurt gelegen, met historische bewijsplaatsen. De plaats werd in de XVIe eeuw door de Maas weggespoeld ; S. suggereert de loop van deze stroom na te gaan.

27. GESSLER, J. — De Limburgsche toponiem „Klodderoye”. *Land v. Loon* I (1946), 93.

Klodderoye (Hoeselt) is een verbastering van het kadaster van *klokgroeve*, wijzende op de plaats waar klokken gegoten werden.

28. — „De Wazaro et Wolda”. *Land v. Loon* I (1946), 90-92.

Lat. *wazarum* = *wede* (*Isatis tinctoria*) — Lat. *wolda* (Fra.

gaude) = *woude* (*Roseda luteola*) zijn twee plantnamen. Deze planten werden gebruikt in de lakennijverheid voor het vervaardigen van kleurstof, resp. blauw en geel. Zie ook *Ibid.*, 128-30.

29. PUT, C. — Het dorp met de twee namen. *Land v. Loon I* (1946), 139-42.

Over de naamverandering van *Zurenbroeck* in *Zutendaal* onder invloed van de Norbertijnen die er een bedevaartplaats opgericht hebben. Bevat een lijstje van dorpen waarvan de naam veranderd werd, op blz. 139.

30. — Van *Zurenbroeck* tot *Zutendaal*. *Limb. XXVI* (1946), 127-31.

Bevat een aantal toponymische inlichtingen over de wijken en gehuchten van *Zutendaal* alsmede een aanzienlijk aantal historische vormen van de naam dezer gemeente, die veranderd is onder invloed van de monniken van *Averbode* in het begin der XIVe e.

31. WIJER, H. J. VAN DE -LANGOHR, J. — Plaatsnamen te *Moresnet*. *Vla. Top. Ver., Med. XXII* (1946), 59-63.

32. — Plaatsnamen te *Nieuw-Moresnet*. *Vla. Top. Ver., Med. XXII* (1946), 64-65.

33. — Plaatsnamen te *Remersdaal*. *Vla. Top. Ver., Med. XXII* (1946), 66-69.

34. — Plaatsnamen te *Sippenaken*. *Vla. Top. Ver., Med. XXII* (1946), 70-72.

35. — Plaatsnamen te *Teuven*. *Vla. Top. Ver., Med. XXII* (1946), 73-76 (1).

(1) In de verschillende degelijke Limburgse plaatselijke tijdschriften, die alle getuigenis afleggen van het heropbloeiend cultuurleven in deze gouw, kan de toponymist menige inlichting vinden. Wij vermelden hier daarom de volgende bijdragen :

BALLIEN, H. — De *Pliniusbron* te *Tongeren*. *Tijdspiegel*, I (1946), 7-8.

— Een windmolen te *Tongeren*. *Land v. Loon I* (1946), 47-52.

— De zegels en het wapen der stad *Tongeren*. *Land v. Loon I* (1946), 9-19; 36-44.

BUSSELS, M. — *Herkenrode*. *Tijdspiegel I* (1946), 11-.

COENEN, J. — De Oeter of Boschbeek. *Land v. Loon I* (1946), 173-74.

Beschrijving van de loop der beek met een interessante reeks toponiemen, o. m. 8 namen van molens, uit een „oud register van onbekenden datum”, overgeschreven door wijlen E. P. Drost (zie verder).

— Het kasteel van Rekem. *Limb. XXVI* (1946), 61-80.

— Het kasteel van Leut. *Limb. XXVI* (1946), 90-114.

— Het kasteel en de ruïne van Hocht. *Limb. XXVI* (1946), 147-58.

— De kasteelen der heerlijkheid Kessenich. *Limb. XXVI* (1946), 199-208.

DYCK, A. H. VAN — Asch. Verkoop van gemeentegrond. *Land v. Loon I* (1946), 111-12.

Vermeldt een tiental pln. uit gichtregisters van 1639.

KUBBEN, P. — De burgemeesters van Bree van 1447 tot 1795. *Limb. XXVI* (1946), 10-19; 21-33; 41-49.

LYNA, J. — Het graafschap Loon. *Tijdspiegel I* (1946), 19.

— De middeleeuwsche maatschappij en het ontstaan der dorpen. *Land v. Loon I* (1946), 2-8.

LUX, G. V. — De monnikenhoeve te Rosmeer. *Land v. Loon I* (1946), 82-86.

Vermeldt een aantal pln.

MEERTENS, F. — Sippenaken. *Toer. XXV* (1946), 149-51.

REMANS, G. — Eenige onbekende charters uit het begijnhof van Tongeren. Bijdrage tot de kerkelijke geschiedenis in België. *O. Geest. Erf XX* (1946), 378-; 485-.

RENSON, G. — De kapel van St. Job te Hasselbroek (Jeuk). *Limb. XXVI* (1946), 50-54.

— De kapel van Klein-Jeuk (Jeuk). *Limb. XXVI* (1946), 141-46.

Met een plan van Klein-Jeuk naar een kaart uit de 18^e e.

SANGERS, W. — In memoriam Kruisheer Sygbrandus Drost. *Limb. XXVI* (1946), 159-60.

„Zijn groote verdienste ligt in het wetenschappelijk verzamelen van alle familienamen en plaats- of geleegsnamen voor Maaseik en omstreken. Er zullen weinig documenten in het Maasland te vinden zijn, die hij niet doorzocht of geëxcerpeerd heeft. Het resultaat is dan ook verbazend... 130.000 methodisch gerangschikte steekkaarten met bio-, topo- en bibliografische nota's.”

THOMASSEN, H. — Rondom het ontstaan der kerk van Lanaken. *Land v. Loon I* (1946), 113-18.

Over de plaatsnamen Pietersheim en Lanaken.

WEERD, H. VAN DE — De herkomst van Loon. Parochie, stad, graafschap. *Limb. XXVI* (1946), 1-10; 81-83; 121-26.

Het nieuwe tijdschrift *Land v. Loon* bevat een „vraagbaak”, waarin herhaaldelijk toponymische vragen gesteld en passend beantwoord worden: aldus over *Speelhof* tegenover blz. 122; over *Donderslag* (hoeve op grondgebied van Wijshagen) 1225, *dunreslo*, te vgl. met *Winterslo* thans Winterslag. Ook bevat dit tijdschrift een index der eigennamen op blz. 185-93.

AFD. V. — OOST- en WEST-VLAANDEREN

A. — Generalia.

36. PÉE, W. — Dialect-atlas van West-Vlaanderen en Fransch-Vlaanderen (Nederl. Dialect-atlassen, 6). *Antwerpen*, 1946.

Zie verder n° 68.

C. — Varia.

37. GYSSELING, M. — Etymologie van Eename. *Vla. Top. Ver., Med.* XXII (1946), 24-30.

Uitgaande van een lange en voortreffelijke lijst van de historische vormen van Eename, in de 10^e en 11^e eeuw de kern van de keizerlijke mark tegen Vlaanderen opgericht, stelt S. vast dat naast *-ham* (nominatief), *-hama* (dat.) voorkomt zoals dit voor een aantal andere gemeentenamen (lijst blz. 26) het geval is. *Ham* betekent „buiging, kromming” in het bijzonder „kromming in een rivier”; dit past topographisch voor Eename en voor de andere soortgelijke toponiemen. Wat de verklaring van het eerste bestanddeel *einhamma* betreft, leren de oude vormen dat naast mekaar voorkomen *Einham*, *Enham* thans Eename, en *Eiham*, *Eham* (*Iham*). De Oudwestndl. diftong *ei* gaat niet terug op Germ. *ai* (die gemonoftongeed wordt tot *ē* (*ā*) in het Westen van ons taalgebied), maar, blijkens persn. met *rein-*, *mein-*, op *agi* (*egi*), *ajj* of op *ag* (*eg*) vóór *n* ofwel is *ei* import. *ei* kan van de X^e e. af gemonoftongeed worden tot *ē* (*Einham* > *Enham* of, met syncope van de *n* — een niet ongewoon verschijnsel in de Oudndl. onomastiek — *Eiham* > *Eham*). S. beschouwt dit eerste lid *Ein-* als gen. sing. van mansnaam *Aja* : *Ajin* en verklaart Eename < *Ajinhama* als „ham van *Aja*” en toetst zijn etymologie aan die van MANSION en CARNOY. Met deze laatste geleerde onderzoekt S. de mogelijkheid Eename te verbinden met het naburige *Eine* (oude vormen op blz. 30) en beschouwt als mogelijke etymologie **Ajinga(s)* = de gevolgslieden van *Aja*, het door hen bewoonde dorp.

38. — Etymologie van Waas. *O. K. Waas* LIV (1946), 95-100.

Een overzicht van de verschillende voorgestelde verklaringen,

waarvan deze van J. DE WILDE „het land der wazen” (Mnl. *waze* „modder”) best aan de historische geographie beantwoordt, gaat aan de lijst van de oudste vormen vooraf. Deze passen, mits verklaring van enkele anomalieën, bij Onfrk. *was-* (Germ. *wasō*, waaruit Fra. *vase*), dat voorkomt in een aantal toponiemen op Ndl. en Fra. taalgebied, zoals uit de opgegeven lijst blijkt. De pagusnaam Waas is een Onl. *a*-stam : *wās*, Germ. *wēsa*, Ndl. waas, damp, vochtige bodem, slijkige grond ; als naam te vergelijken met *Veen*, Fra. *Fagne*.

Aansluitend bij deze etymologie behandelt S. de verklaring van *Wasda* (969, *forestum Wasda*), naam van een in Waas gelegen domaniaal woud (het latere *Cunigesfurst*?) en stelt voor *wasda* te veranderen in *wasdu* dat zou teruggaan tot *waswidu* „moerasbos” (Germ. *widu* „hout, bos” o. m. overgeleverd in Mnl. *wede* „kreupelhout, struikgewas”) (1).

39. KOCH, A. — De *Bosteel*, een instelling in het graafschap Vlaanderen. *Bijdr. Gesch. Ndl.* I (1946), 76-83.

De fn. *Boistel* die in de XIIe e. in Frans- en Zuid-Vlaanderen en vooral te Lokeren voorkomt (1232, *decimam Boistelli de Lokerne* ; 1238, *Balduinus dictus Boistel de Lokerna* enz.) geldt tevens, althans in het land van Waas, als naam van een grafelijk ambt, waarschijnlijk ongeveer hetzelfde als dit van *forestarius* of *venator*. Voor de toponymie zijn in deze bijdrage belangrijk : de plaatsnamen uit het Waasland die tot het domein van de *bosteel* behoorden, de historische gegevens over het landschap in het Westen van Waasland (blz. 80) en vooral de etymologische nota van de hand van M. GYSSELING (blz. 81) over het woord *bosteel*. Dit laatste wordt met grote waarschijnlijkheid beschouwd als een ontleening aan het Romaans *boistel*, dat zelf zou ontleend zijn aan Ondl.-Vroegmnl. **boskt* < **bosk-iþja* of **bosk-up* (beide voorkomend in de toponymie) + suffix *-el*. *Boskt* is een collectief bij *bosk* „struik”, later bos. *Boistel* zou betekenen „behoorende bij het bosch”, equivalent van Lat. *forestarius*. Op deze wijze schraagt de etymologie de historische stelling van S.

(1) Van de hand van M. GYSSELING verscheen ook een bijdrage : Over het gewoonterecht van hooger en lager personeel in een middeleeuwse Benedictijnerabdij (twaalfde en dertiende eeuw, Gent). *Ovla. Za.* XXI (1946), 47-62. Verder hield deze auteur op 4-8-1946 een lezing over : Dorpsnamen in het Gentsche, voor de Bond der Oostvlaamse Folkloristen.

40. LOPPENS, K. — De wouden van Vlaanderen. Hun ontstaan en hun verdwijnen. *Biek.* XLVII (1946), 193-202.

Vermeldt o. m. een aantal namen van bossen, „bekend door oude kaarten, alsook door oude handschriften” (blz. 197) en een aantal gemeente- en familienamen die wijzen op de aanwezigheid van wouden. Algemene beschouwingen over de ontbossing.

41. — De Broersbank en de Broersduine. *Biek.* XLVII (1946), 11-13.

Bevestigt de veronderstelling van A. VIAENE (zie nr 44) en bespreekt bovendien een ander landmerk nl. *Hoogen Blekker*, die met zijn zeenaam eveneens *Broedersduin* heette, naar het eigendom van de Engelse karthuizers van Nieuwpoort, nog in 1850 als „Roodhuys, ancien couvent des Chartreux” door VAN-DE-MAELEN opgegeven.

42. L., A. — Plaatsnamen uit het Vrijbosch. *Biek.* XLVII (1946), 176-78.

Lijst van uit de volksmond opgetekende plaatsnamen (1882) voor wijken, beken, vijvers, dreven van het Vrijbos — nota over 't *Munneke* (1537, *ter Mueniken*).

43. S., A. — Een volksliedje op de spotnamen van eenige Vlaamsche steden. *Biek.* XLVII (1946), 65-68.

Worden behandeld in dit liedje, opgetekend omstreeks 1850, de spotnamen der steden Brussel, Leuven, Mechelen, Gent, Brugge, Ieper en Aalst.

44. V(IAENE), A. — De „Broers” ter zee en te land. *Biek.* XLVI (1940/45), 114.

Broers, *Broers bank*, *Broers duin* e. dgl. zijn zee-benamingen d. w. z. namen die van uit zee door de zeelieden gegeven werden, zodat zij moeilijk op het land kunnen gesitueerd worden. Wsch. werden hier de Broeders of Monniken van de Duinenabdij (nabij Koksijde) bedoeld, wiens toren tot kustmerk diende (1).

(1) Inlichtingen over de Vlaanderse toponymie zal men ook aantreffen in de hier volgende, meest lokaal-historische, bijdragen :

CAFMEYER, M. — Als het zomer is... *Biek.* XLVII (1946), 169-75.

Vermeldt terloops enkele pln. te Male.

CLERCQ, J. DE- — Eernegem. *Toer.* XXV (1946), 95-96 ; 106-08.

- COPPENOLLE, M. VAN — De „bibliotheke van Rond den Heerd”.
Med. Verb. Heemk. II (1946), 19-22 ; 41-44.
 - Bibliographische studie over de zeldzame reeks publicaties van G. GEZELLE en A. DUCLOS die belangrijk zijn voor de Westvlaamse volkskunde.
 — Het Archievenboek van „Rond den Heerd”. *Med. Verb. Heemk.* II (1946), 70-74 ; 93-95.
 - Met een beknopte systematische inhoudsopgave. — Zie ook *ibid.*, blz. 78.
- [COPPENOLLE, M. VAN] — De Belgische Oostkust — La Côte belge de l'est — The Belgian Coast, Eastern Sector. *Brugge*, (1946).
 Rec. W(EYNS), (J. A.). *Med. Verb. Heemk.* II (1946), 61.
- DOCHY, B. H. — Houthulst in 't Vrijbos. *Toer.* XXV (1946), 185-88 ; 197-200.
- EMMANUEL, M. -MORA, N. — Eigen schoon. De watermolens van Ronse en wat er mee in verband staat. *Ronse*, 1946.
- GUILLEMIN, P. — Grammont. La cité sur la colline, 1068-1940. *Liège*, 1945 [Nederl. vertaling, *ibid.*].
 Rec. Q(UICKE), F. *Rev. Phil.* XXV (1946/47), 409.
- HEYDEN, A. VAN DER — Schetsen uit de geschiedenis van de stad en het Land van Aalst I. *Aalst*, 1944.
 — De historiek van het Land van Aalst I-VI. *Aalst*, 1945.
 — Geschiedenis der stad Aalst I (Oorsprong en naam der stad) ; II (De oude bestuursvorm der stad Aalst). *Aalst*, 1945.
 Rec. VOET, L. *Rev. Phil.* XXV (1946/47), 409-10.
- LIMPENS, A. — De Schepenbank van Dendermonde in de XIVe eeuw. *O. K. Dendermonde*, 3e r. II (1946), 7-39.
 Bevat een aantal namen van schepenen.
- MARÉCHAL, J. — Het internationaal karakter van de Brugsche handelsbeurs. *Bijdr. Gesch. Ndl.* I (1946), 84-90.
- PODEVIJN, R. — Critische studie van de „Vita Alenae”. *Toer.* XXV (1946), 18-21.
- S., K. — Van Vladsloo... : oude en nieuwe vragen. *Biek.* XLVII (1946), 91-92.
 Vraag om inlichtingen betreffende de betekenis van Vladsloo, Vladsloo-Ambacht, Kasteel of hof van Vladsloo, hofstede Tryhou. Het antwoord door B. S. wordt medegedeeld *ibid.* blz. 143-44.
- SMET, I. G. DE — Geschiedenis van Kleit. *Maldegem*, 1945.
 Rec. D(HANENS), E. *Med. Verb. Heemk.* II (1946), 61.
- VELDE, H. VAN DE — Het Oudenaardsche door de eeuwen heen. [*Leupegem*], 1946.
 Rec. ASCOOP, M. J. *Med. Verb. Heemk.* III (1947), 62-63.
- VYT, C. DE — De West-Vlaamsche windmolens. *Biek.* XLVII (1946), 95-96.
 Zie ook blz. 256-57.
- WERVEKE, H. VAN — Gand. Esquisse d'histoire sociale (Coll. „Notre passé”). *Bruxelles*, 1946.
 Rec. X. *Bijdr. Gesch. Ndl.* I (1946), 288.
- X. — Berichten voor Dendermondsche Geschiedenis V. O. K. *Dendermonde*, 3e r. II (1946), 40-47.

In deze rubriek komen ditmaal o. m. de hulpwetenschappen (plaatsnaamkunde, muntkunde, oudheidkunde) aan de beurt.

X. — Sint-Amandsberg en de Negenmeimarkt 1540-1940. Gedenkschriften betreffende de geschiedenis en het vroeger uitzicht der gemeente. *St.-Amandsberg*, z. j. [1940].

Rec. ES, F. VAN. *Ovla. Za. XXI* (1946), 30.

X. — Stadsplan van Gent. Volledig met de juiste grensaflijning der voorsteden Gentbrugge, Ledeborg, Mariakerke, St.-Amandsberg... *Gentbrugge*, 1946².

Rec. VERMEULEN, J. *Toer. XXV* (1946), 191.

Van de hand van A. SCHOUTEET verschenen in het jaar 1946 een aantal bijdragen over Brugge in de *Brugsche Courant*; zie o. m.: Onze Brugsche straatnamen (nr 27-7-'46); Het ontstaan van Brugge (nr 7-8-'46); De Maagdenstraat, de Zwijnstraat op West-Brugge (nr 17-8-'46); De Annuntiatenstraat en Sarepta op Sint-Gillis te Brugge (nr 31-8-'46); Onze familienamen (nr 28-9-'46); De Eekhoutstraat en Zeveneeke (nr 30-11-'46); Het Genthof (nr 21-12-'46). De reeks wordt voortgezet.

AFD. VI. — DE SPELLING DER VLAAMSE
PLAATSNAMEN

45. PAUWELS, J. L. — Toelichting bij de nieuwe spelling van het Nederlands (1946). *Antwerpen* [1946].

Rec. L. J. *Lew. Bijdr. Bijbl.* XXXVI (1946), 89-90.

Bij de „overgangsbepalingen” worden de aardrijkskundige namen behandeld (met inbegrip van de afleidingen daarvan gevormd en de namen van straten en pleinen). S. drukt de ge-gronde wens uit „dat eerlang besloten wordt ook deze namen volgens de nieuwe spelling te schrijven”.

AFD. VII. — HISTORISCHE en GEOGRAPHISCHE
HULPMIDDELEN

46. BONTE, A. — Introduction à la lecture des cartes géologiques. *Paris*, 1945.

Rec. DAM, A. TEN. *Ts. Ndl. aandr. gen.* 2e r. LXIII (1946), 218-19.

47. FONCKE, R. — De folklore-studie in Vlaanderen. *Vla. Gids* 1946, 644-55 ; 725-32.

Rec. B(ISTHOVEN), A. J. DE. *Med. Verb. Heemk.* III (1947), 24.

48. HAENECOUR, R. — Les mouvements récents du sol dans le bassin maritime de l'Escaut et de l'Yser et leur influence sur le tracé des estuaires et des côtes voisines. *Bull. soc. belge Géol.* LIV, 160-68.

Met een interessante kaart van de kust van Vlaanderen en Zeeland.

49. KRUIZINGA, P. — Löss. *Ts. Ndl. aandr. gen.* 2e r. LXIII (1946), 605-09.

50. LAMBERT, E. — Note sur la valeur historique de l'œuvre de Ferraris. *Géo. Brux.* LXX (1946), 29-36.

Bespreekt de afwijkingen tussen de zgn. „feuilles de cabinet” en de gedrukte exemplaren van deze beroemde kaart, waarvan de opname aanleiding heeft gegeven tot heel wat administratieve moeilijkheden.

51. LEFÈVRE, M. A. — Principes et problèmes de géographie humaine. *Bruxelles*, [1945].

In dit uitstekend handboek zal de toponymist een zeer overzichtelijke samenvatting vinden van de hem interesserende aardrijkskundige problemen, terwijl de opgegeven bibliographie hem de beste gespecialiseerde studies over een bepaald onderwerp aanwijst. Vooral het tweede deel „Les œuvres des hommes dans le paysage” zal men met vrucht bestuderen : achtereenvolgens worden daarin behandeld : I Géographie de l'habitat (Généralités — Les genres d'habitat — Sites d'habitat — Répartition de l'habitat rural — Ordonnance ou structure de la maison rurale — Formes architecturales des maisons et matériaux de construc-

tion — Problèmes de géographie urbaine) ; II Géographie des paysages agraires (Éléments géographiques des campagnes). Talrijke goed geslaagde photo's en reproducties verhogen de bevattelijkheid van dit waardevol werk.

52. PEETERS, K. C. — De bibliographie van de Vlaamsche folklore. *Ovla. Za.* XXI (1946), 40-41 ; 91-135.

Bevat een historisch overzicht van het reeds verwezenlijkte op het stuk van de bibliographie van de folklore en verder een zeer interessante lijst van te excerpere tijdschriften. In het indelingsschema van de S. noteren wij : II Nederzetting ; XXII Namen. Zie ook *Volksk.* XLVII (1946), 189 (1).

53. RUWET, J. — L'agriculture et les classes rurales au Pays de Herve sous l'Ancien régime (Bibl. Fac. phil. et lettres Univ. Liège, 100). *Liège-Paris*, 1943.

Rec. HOUTTE, J. A. VAN. *Rev. Phil.* XXV (1946/47), 243-48.

Annexe : „Une utile monographie de géographie historique retrace les transformations du paysage de la commune de Bolland.”

54. SEVRIN, R. — La dépression de Theux. *Géo. Brux.* LXX (1946), 37-67.

Model voor een beknopte studie over de menselijke aardrijkskunde.

55. TULIPPE, O. — Cours de géographie humaine. *Liège*, 1939-45.

56. WACHTER, L. DE — Repertorium van de Vlaamse gouwen en gemeenten. Heemkundige documentatie 1800-1940. IIIe deel : Gemeenten H-S. *Antwerpen*, 1945.

Zie *Bibl.* 1942, nr 68 ; *Bibl.* 1943, nr 53 ; *Bibl.* 1944, nr 51 ; *Bibl.* 1945, nr 32.

Rec. LEGROS, E. *Com. Top.* XX (1946), 289-90.

(1) Van dezelfde auteur vermelden wij verder o. m. de volgende bijdragen :

PEETERS, K. C. — Het ontstaan van „Ons Volksleven” volgens de correspondentie van Cornelissen en Vervliet. *Volksk.* XLVI (1944), 242-50.

— Eigen Aard. *Antwerpen*, 1946.

- P(EETERS), K. C. *Volksk.* XLVII (1946), 137-38.
 Q(UICKE), F. *Rev. Phil.* XXV (1946/47), 409 (1).

(1) Zoals in onze vroegere overzichten wensen wij hier enkele bijdragen te vermelden op het gebied van de studie der vaderlandse oudheden, die de lezer wellicht bibliographisch nuttig kunnen zijn.

ALGEMENE BIJDRAGEN :

- FELIX, P. — Over de dateering van oudheidkundige vondsten. *Onze Oudheid I* (1944), 16-22 (1).
 VRIES, J. DE — Volksoverlevering en archaeologie. *Onze Oudheid I* (1944), 11-15.

PREHISTORIE :

- BURSCHE, F. C. — Zijn hier te lande paalwoningen geweest? *Onze Oudheid I* (1944), 38-47.
 GIFFEN, A. E. VAN — Opgravingen in Drente tot 1941, in : *Drente. Handboek voor het kennen van het Drentse leven in voorbije eeuwen. Meppel*, 1943, blz. 391-564.
 Rec. LAET, S. J. DE. *Archeol.* 1946, I, 131.
 — Oudheidkundige aantekeningen over Drentsche vondsten. XII. *Nieuwe Drentsche Volksalmanak LXIII* (1945), 69-134.
 LANTIER, R. — Excavations and Prehistoric Discoveries in France (1940-44). *Proceedings of the Prehistoric Society XI* (1945), 39-60.
 MARIËN, M. E. — Note sur une boulerolle de l'âge du bronze, découverte à Gentbrugge. *Bull. mus. roy. d'Art et d'Hist.* XVII (1945), 19-.
 SMITS, G. — Voorhistorische vondsten. *Land v. Loon I* (1946), 87-89.

GALLO-ROMEÏNS :

- GRENIER, A. — La Gaule province romaine (Connais ton Pays n° 3). *Toulouse-Paris*, 1946.
 Rec. RENARD, M. *Ant. Class.* XV (1946), 193-94.
 LANTIER, R. — Roman Gaul 1940-44. *Journal of Roman Stud.* XXVI (1946), 76-90.
 AMAND, M. — Objets romains trouvés sous l'église Saint-Quentin = Annexe in : P. ROLLAND, L'église Saint-Quentin à Tournai (Rec. Trav. archéol. en liaison avec la Restauration du Pays). *Antwerpen*, 1946.
 — Tournai — Substructions romaines du Marché-aux-Jambons. *Ant. Class.* XV (1946), 97-105.
 „Aucun des vestiges que nous avons découverts... n'est postérieur à la fin du IIe siècle ou au début du IIIe. Il semble qu'à cette époque la ville ait subi une première dévastation. Nous savons qu'elle releva ses ruines puisqu'elle devint chef-lieu de cité... Jus-

(1) Onze Oudheid. De vroegste geschiedenis van Nederland en aangrenzende gebieden onder redactie van Dr F. C. BURSCHE. I^e (en enige !) jg. *Amsterdam*, 1944.

qu'à présent, néanmoins, aucun témoignage archéologique n'est venu confirmer ces textes. Aussi devons-nous supposer que les Francs détruisirent la cité de fond en comble ou que les vestiges de celle-ci furent exhumés et enlevés au cours des siècles postérieurs", blz. 105.

BRUNSTING, H. — Romeinsche mijlpalen in Nederland. *Oudh. Med. Rijksmus. v. Oudh. Leiden XXVII* (1946), 28-36.

GLASBERGEN, W. — De datering van het Romeinse castellum op „De Woerd” bij Valkenburg Z. H. *Oudh. Med. Rijksmuseum v. Oudh. Leiden XXVI* (1945), 24-35.

— De invoer van terra sigillata naar Drente. *Nieuwe Drentsche Volksalmanak LXIII* (1945), 135-47.

— De dateering van het Romeinsche Castellum te Rossum. *Oudh. Med. Rijksmus. Oudh. Leiden XXVII* (1946), 37-45.

HOLWERDA, J. H. — Het Bataafsche dorp van het Hunerpark te Nijmegen. *Oudh. Med. Rijksmus. v. Oudh. Leiden XXVII* (1946), 5-27.

HOLWERDA, J. H. -BRAAT, F. C. — De Holdeurn bij Berg en Dal centrum van pannenbakkerij en aardewerkindustrie in den Romeinschen tijd. *Oudh. Med. Rijksmus. v. Oudh. Leiden*, supplement op n. r. XXVI. *Leiden*, 1946.

LAET, S. J. DE — Romeinse oudheden te Hofstade bij Aalst. *Archeol.* 1946, I, 137.

SCHAETZEN DE BRIENEN, G. DE — De weg Tongeren-Tienen en de „Laagte van Terhove.” *Land v. Loon II* (1947), 6-13.

VROEG-MIDDELEEUWS :

LANTIER, R. — Christian and Merovingian Gaul 1940-44. *Antiq. Journal XXVII* (1947), 7-10.

ROOSENS, H. — De vroeg-middeleeuwsche begraafplaatsen in België inz. de begraafplaats van Anderlecht. *Doct. Gesch. Rijksuniv. Gent 1944-1945* (hs).

SALIN, E. -FRANCE-LANORD, A. — L'épée longue des grandes invasions. Parallèle entre les monuments, les sources et les travaux de laboratoire. *C. R. Ac. Inscript. et Belles-Lettres* 1946, 586-95.

AFD. VIII. — TAALGRENS en KOLONISATIE

57. BOILEAU, A. — Le problème du bilinguisme et la théorie des substrats. *Rev. d. Lang. viv.* XII (1946), 113-25 ; 169-93 ; 213-24. Afzonderlijk in de reeks : *Langues vivantes*, 16. *Bruxelles*, s. d.

In deze degelijke, algemene en theoretische studie — mede aan de hand van de documentatie ingezameld met het oog op het 5e Internationaal Linguïsten-Congres dat in 1939 te Brussel moest gehouden worden — over de tweetaligheid en de daarmee verband houdende linguïstische begrippen substraat, superstraat en adstraat, wordt het probleem der taalgrens terloops besproken. In het bijzonder onderzoekt S. op grond van algemene beschouwingen de vraagstukken van de romanisering van Noord-Gallië en van de Germaanse invloed aldaar (blz. 40-49), waarbij hij aansluit bij de conclusie van E. LEGROS, *Le Nord de la Gaule romane* (zie *Bibl.* 1942, nr 8) en het Germaans element in Noord-Gallië als een superstraat beschouwt. Een samenvatting van de linguïstische invloed van de Germanen op het stuk van de fonetica, de morfologie, de woordenschat (vooral het ww.) en de eigennamen wettigt volgens S. het volgende beeld van de tweetaligheid in Noord-Gallië : „Les Germains immigrés ont, selon nous, commencé par former de petites communautés continuant à parler leur langue maternelle mais utilisant le gallo-roman dans leurs rapports avec les populations autochtones qui les environnaient. Le nombre des individus en rapport avec les autochtones augmentant sans-cesse, le bilinguisme s'étend petit à petit à la communauté entière pour aboutir à l'assimilation complète de celle-ci. Par suite de ce contact continuuel, il se crée même chez les autochtones (du moins chez certains individus), un bilinguisme passif... qui fait que ces derniers se familiarisent inconsciemment avec les particularités de langage des Germains d'autant plus que le gallo-roman parlé par des Germains est nécessairement truffé d'éléments germaniques comme le français des Bruxellois est truffé de flamand, ce qui donne à ce gallo-roman une allure de langue spéciale” (blz. 48-49). Door de Germaanse inwijking in Noord-Gallië werd, volgens S., een toestand geschapen „comparable à la situation en Flandre où les éléments francophones se sont finalement assimilés à la majorité autochtone avec la différence que le prestige de la langue germanique

en Gaule n'a jamais été aussi grand que celui du français en Flandre avant les lois linguistiques établissant l'„unilinguisme” (blz. 49).

58. BOONE, W. J. DE — De Franken. *Onze Oudheid* I (1944), 23-31.

S. tracht de afwijkende oudheidkundige (HOLWERDA) en geschiedkundige (rec. N. B. TENHAEFF in *Ts. v. Gesch.* XL (1925), 361 over HOLWERDA's bekend opstel in de *Oudh. Med.* 1924) stellingen in verband met de Franken te verzoenen door een onderzoek naar de betekenis van „Frankisch”, op archeologisch gebied. „Tot nu toe is de term Frankisch in de Nederlandsche Oudheidkunde bij voorkeur gebruikt als verzamelnaam voor Merovingisch en Karolingisch. Men reserveert dus m. a. w. dezen naam voor de cultuur van het *Frankische Rijk* in Gallië.” Daartegenover stelt S. de vraag : „wat is de eigenaardige cultuur der Franken vóór de vermenging van hun beschaving met die van andere bevolkingselementen in hun later Rijk?” Om deze vraag op te lossen moet men de vondsten nagaan die gedaan werden in streken waarvan men weet dat ze tussen 250 en 450 door Franken bewoond werden. Deze streken bepaalt S. aan de hand van de Peutinger-kaart en betoogt dat zij moeten onderzocht worden door de samenwerking van „schriftgeleerden” en „schatdelvers”. De vondsten uit de „Frankische” streken, uit de periode tussen 250 en 450 zullen niet zo heel sterk kunnen afwijken van het algemeen Germaans goed, maar toch heeft R. VON USLAR in zijn bekende studie over de „Westgermanische Bodenfunde” (die echter slechts tot 250 reikt) een Nederrijnse groep van vondsten kunnen onderscheiden.

59. DRIOUX, G. — Les Nerviens dans l'armée romaine. *Rev. ét. anc.* XLVIII (1946), 80-90.

Behoudens de vaststelling dat de militaire benamingen van de hulptroepen (Cohors I... Nerviorum) na de I^e eeuw geen ethnische betekenis meer hebben (p. 82), interesseert ons in deze bijdrage vooral het derde deel over de Nerviers tijdens het late Keizerrijk volgens de *Notitia Dignitatum*. S. tracht o. m. de betekenis te bepalen van de aanduiding *Laeti Nerviorum* in het *Panegyricum V* van Constantius Chlorus : het zouden „barbaren” zijn die in de dienst van Rome getreden waren, die door andere invallers gevangen genomen waren en dan door de Ro-

meinse troepen opnieuw bevrijd werden. „Maximien, en l'espèce, aurait tout simplement rétabli sur le territoire des Nerviens et des Trévires les Lètes francs qui en avaient été chassés par les invasions” (p. 89).

60. FAIDER-FEYTMANS, G. — L'occupation du sol à l'époque romaine dans le bassin supérieur de la Haine. *Latomus* V (1946), 47-56.

Rec. HOMBERT, P. *Archeol.* 1945, I, 176-77.

De conservatrice van het schitterend heringericht museum te Mariemont dat thans, wat het Belgo-Romeins en Merovingisch tijdvak betreft, tot de allerbeste behoort, betoogt terecht dat de ceramiek een goed hulpmiddel aan de hand doet bij het dateren van de oudheidkundige vindplaatsen. Aan de hand van de ceramiek bestudeert S. de ontwikkeling van de bewoning in het Haine-bekken : geen dichte bevolking van na de verovering tot aan de regering van Claudius ; zeer talrijke villa's van het midden der I^e eeuw af ; de Frankische invallen van 268-275 sluiten de economische bloeiperiode af (de jongste munten dateren in het Haine-bekken van 262 ; de jongste scherven van 275) ; sporadische ontdekkingen van jongere, IVe-eeuwse, munten en scherven wijzen op een uitsluitend militaire bezetting van deze streek die verdedigd werd met het oog op het verkeer in het Hinterland. Slechts in het begin der VIe eeuw begint een nieuwe periode in het Haine-bekken.

61. GRENIER, A. — Deux ports romains du Pas-de-Calais *Portus Itius* et *Portus Aepatiacus*. *C. R. Ac. Inscript. et Belles Lettres* 1944, 372-86.

Aan de hand van een bij de academie ingezonden verhandeling van J. MARTEL, *Étude sur l'emplacement du Portus Itius et des trois expéditions de César chez les Morins* en van de verder onder nr 72 vermelde studie van J. VANNÉRUS, betoogt S. dat het *Portus Itius* zeer wsch. moet gesitueerd worden, niet te Isques op de Liane, maar wel in het meer van *Sithiu* gelegen tussen Kales, Duinkerke en St.-Omaars (schetskaart op blz. 380) : deze haven beantwoordt aan Caesar's beschrijving van de vertrekbasis der Romeinse vloot bij de verovering van England. S. beaamt de op de toponymie gesteunde identificatie van J. VANNÉRUS van het *Portus Aepatiacus* uit de *Notitia Dignitatum* met *Isques* nabij Boulogne. De andere in de *Notitia Dign.*

vermelde bases van de classis sambrica zijn : in loco Quartensi (lees quantensi = Cantia, Quantia, Canche) sive Hornensi (= Kaap Hornu bij de monding van de Somme).

62. HOYOUX, J. — Figure et destinée de la chaussée Brunehaut au moyen âge et à l'époque moderne. *Arch. Liège* LXV (1945), 71-94.
63. JOHNSON, J. — Étude sur les noms de lieu dans lesquels entrent les éléments *court*, *ville* et *villiers*. Paris, 1946.

In deze doctorale dissertatie die aan de Hogeschool Göteborg onder de leiding van de bekende romanist K. MICHAËLSSON tot stand werd gebracht, wordt gepoogd op grond van een diepgaande studie van de zeer omvangrijke toponymische literatuur over de Franse zgn. *Avricourt*-namen (zie de kritiek op deze term op blz. 25 e. v.) en over de Zuidduitse *weiler*-namen, een synthese van het onderzoek te schetsen en tevens een nieuwe verklaring voor het ontstaan en de betekenis van deze namen voor de vestigingsgeschiedenis te ontdekken.

Talrijke geleerden beschouwen de *ville* en *court*-namen als Germaanse formaties : zij steunen hierbij op het feit 1. dat het bepalend bestanddeel van deze vaak samengestelde pln. een Germ. psn. is ; 2. dat de syntactische volgorde van de bestanddelen (psn. + appellatief *-court*, *-ville*, *-villiers*) eerder Germaans (*Aboncour*, *Godourville*) dan Romaans (*Courtabon*, *Villegoudon*) is ; 3. dat deze pln. hoofdzakelijk voorkomen in gebieden die door de Franken veroverd werden.

Andere geleerden, zoals F. STEINBACH, hebben de *Avricourt*-namen opgevat als Germaans-Romaanse vormingen ontstaan in het hybride Gallo-Romeins en Frankisch beschavingsmilieu der VI-VIIe eeuw.

Ten slotte hebben nog andere vorsers, waartoe S. behoort, elk Germaans karakter aan deze namen ontkend.

Na een uitstekende probleemstelling op blz. 16, beschrijft de auteur het o. i. schaarse en weinig betrouwbare materiaal dat hem ten dienste heeft gestaan bij zijn „examen approfondi et original”.

Het tweede hoofdstuk is gewijd aan de psn. die als bepalend bestanddeel in de *court*- en *ville*-namen voorkomen, waarbij de vraag gesteld wordt „dans quelle mesure les noms de personne

entrant dans les compositions en court, etc. peuvent-ils... nous indiquer une expansion franque ou germanique pendant le haut moyen-âge, c.-à-d. prouver une origine germ. de cette catégorie de noms?" (blz. 22). S. beantwoordt deze vraag absoluut negatief: evenmin als in de Karolingische periode kan men voor de voorgaande eeuwen iets afleiden uit de Germ. psn. wat betreft de „nationaliteit” van de dragers er van: Germ. namen werden reeds vóór de tijd der invallen, en wel bepaaldelijk van de IVe eeuw af, geleidelijk steeds meer mode en bewijzen dus helemaal niets. Over de oorzaken van de voorliefde voor Germ. namen onderzoekt S. de verschillende vroeger voorgestelde verklaringen. Interessant is in dit opzicht de vergelijking van S. tussen de onomastiek van Zuid-Frankrijk (Polypticon van Waldalde) en deze van Noord-Frankrijk (Polypticon van Irminon) en zijn beschouwing over de wisseling van persoonsnamen in de plaatsnamen.

Het derde hoofdstuk is gewijd aan het gebruik van de appellatieven *villa*, *court* en *villiers* in de toponymie: voor ieder van deze drie woorden wordt ons een uitvoerige geschiedenis geboden te zamen met hun betekenisontwikkeling, verspreiding, ouderdom, enz. S. meent dat *villa* als samenstellend bestanddeel in pln. is opgetreden van het ogenblik af dat de Keltische synonieme appellatieven bij de vorming van pln. niet meer productief waren. De Keltische samengestelde pln. vertonen dezelfde volgorde van de bestanddelen als de zgn. *Avricourt*-namen nl. vooropstelling van het bepalend deel: *Moso-magus*, *Claudio-magus*, *Novio-magus*, enz.

De syntaxis van de samenstelling der zgn. *Avricourt*-namen wordt kritisch beschouwd in het IVe hoofdstuk: achtereenvolgens worden de theorie van de vertaling der Germ. substantieven (*Baudingas-heim*: *Baudoni-curte*/*Baudoni-villa*), SCHIBER's theorie van de „Herrensiedlung”, de stelling van STEINBACH (zie boven) en ten slotte de voorstelling volgens dewelke de *Avricourt*-namen zouden te verklaren zijn door een „Nachwirken des fränkischen Sprachgeistes”, zeer uitvoerig besproken en verworpen (ook om ethnographische redenen), met het negatief besluit dat de *Avricourt*-namen moeten uitgeschakeld worden uit het debat omtrent de Frankische kolonisatie in Gallië.

Het V^e hoofdstuk „Examen des matériaux” bevat een zeer interessante synoptische tabelle (blz. 100-101) over de *ville*-, *court*- en *villiers*-namen die voorkomen ten Zuiden van de dus

veel te absoluut getrokken grens der zgn. *Avricourt*-namen; verder een vrij korte lijst (blz. 105-15) van *court*- en *ville*-namen. De hier vastgestelde geographische verspreiding van de *Avricourt*-namen met Gallo - Romaanse psn. in het Zuiden van Frankrijk noopt ons in ieder geval, zo betoogt S. wsch. terecht, uit te zien naar een andere verklaring dan de Germaanse invloed.

In het laatste hoofdstuk onderzoekt S. welke de weerslag geweest is in de Gallo-Romaanse toponymie van de romanisering, d. i. „la victoire du latin sur le celtique et le germanique” en beklemtoont nog eens dat de syntactische volgorde psn. + appell. geen nieuwigheid is tegenover het Keltisch en het Volkslatijn. Volgens S. zijn de *Avricourt*-namen „de naissance, un produit linguistique gallo-roman, créés par une population romane descendant des anciens Celtes mais porteuse de la civilisation romaine” (blz. 121).

De *weiler*-namen en de *court* en *ville*-toponiemen hebben een gemeenschappelijke oorsprong, zoals F. STEINBACH betoogd heeft, meent JOHNSON, maar beide formaties zetten een Keltische syntactische eigenaardigheid voort.

Ten slotte verklaart S. in het licht van zijn theorie van de Gallo-Romaanse herkomst van de *Avricourt*-namen waarom deze talrijker zijn in het Noorden dan in het Zuiden van Frankrijk: eensdeels kunnen de Germ. pln. in het N. van Frankrijk het behoud van het *Avricourt*-type in de hand gewerkt hebben, maar anderdeels was de densiteit van de Keltische bevolking groter in het Noorden dan in het Zuiden van Frankrijk, zodat Noord-Frankrijk een grotere weerstand heeft kunnen bieden aan de romanisatie.

Deze belangrijke studie wordt besloten met een alphabetische lijst van de plaats- en veld-namen en met een bibliographie waarin een zeer groot aantal Belgische toponymische werken en opstellen ontbreken, benevens o. m. de Franse bijdragen van J. SOYER, *La Beauce ancienne, le peuplement et la mise en valeur de la Beauce d'après la toponymie* [*Blois*, 1943] en van F. LOT, *Que nous apprennent sur le peuplement germanique de la France les récents travaux de la toponymie* [*C. R. Ac. Inscript. et Belles-Lettres* 1945, 289-98] die S. ook in de overzichten, die in deze *Handelingen* verschijnen, had kunnen vinden.

64. LEGROS, E. — *La frontière de la Wallonie. Son histoire. Forces nouvelles* I (1945), n° 33, 29-9-1945.

65. — L'état actuel de la frontière linguistique. *Ibid.* n° 35, 13-10-1945.

66. LOT, F. — Un prétendu repaire de pirates normands au IXe siècle, Inguerobs, et les origines de Montreuil-sur-Mer et d'Etaples. *C. R. Ac. Inscript. et Belles Lettres* 1945, 423-432.

Quartensi = *Quantensi* = *Quantovic* (le vic sur la Canche).

Hornensis = pointé d'Ornet (Lornet, l'Ornay, l'Ornel) village à 5 km. du locus *Quantensis*, qui existait encore au début du XIXe s.

Quantovic verdwijnt in X^e e. als haven en wordt opgevolgd door Etaples (*stapulum*).

67. LOYEN, A. — A la recherche du „Vicus Helena”. *Rev. ét anc.* XLVI (1944), 121-34.

Rec. HOMBERT, P. *Archeol.* 1946, I, 138-39.

Onafhankelijk van CH. VERLINDEN's opstel, onder nr 73 samengevat, wijst S. op het belang van de opzoekingen in verband met de ligging van het *vicus Helena*, omdat op dit punt Aëtius, omstreeks 448, de expansie van de zgn. Salische Franken heeft willen stuiten. In 1880 heeft LONGNON ontdekt dat het huidige dorpje Hélesmes in de 9e eeuw nog *Helena* heette, en na hem heeft haast iedere geleerde deze identificatie aanvaard. Uit het volledig onderzoek van de panegyricus van Sidonius Apollinaris, waarin de slag van Aëtius tegen de Franken vermeld wordt, blijkt echter dat de geographische ligging van Hélesmes niet kan overeenstemmen met deze van het *vicus Helena*. „Il faut chercher le vicus Helena à l'est ou au nord-est d'Arras, sur les routes conduisant à Cambrai ou à Tournai, sans doute dans les régions de Vis-en-Artois ou de Vitry-en-Artois.” Atrecht is op het ogenblik van de slag nog niet bezet, maar het *vicus Helena* is reeds in de handen van de Germanen vermits er een huwelijksfeest gevierd wordt.

68. PÉE, W. — Dialect-atlas van West-Vlaanderen en Fransch-Vlaanderen (Nederl. Dialect-atlassen, 6). *Antwerpen*, 1946.

Rec. VOORS, C. G. N. *DE. N. Taalg.* XXXIX (1946), 179-80.

Zoals in de andere delen van de reeks der „Nederlandse

Dialect-atlassen" zal de toponymist hier bij elke gemeente een aantal waardevolle inlichtingen (o. m. naam van de gemeente en van de gehuchten in het plaatselijk dialect), aantreffen.

In de inleiding worden de door S. ter plaatse ingewonnen inlichtingen over de taaltoestanden, het taalgebruik en de taalgrens medegedeeld, terwijl op de dialectkaart met de meeste nauwkeurigheid de scheidingslijn — juister de taalgrenszone — met een kruisjes-lijn wordt aangeduid en dit op een lengte van meer dan 125 km. van de Noordzee nabij Duinkerke tot aan de Schelde ten Z. van Ruien. Vooraf wordt de taalgrens beschreven tussen de Noordzee en de Belgische grens, vervolgens tussen de Belgische grens en de Schelde. Daarna bestudeert S. de taaltoestanden aan deze twee fragmenten van de taalgrens op grond van zijn, zeer moeilijk, langdurig onderzoek ter plaatse. Wat Frans-Vlaanderen betreft is S. zeer weinig optimistisch voor de toekomst van het Nederlands : te veel oorzaken werken er het behoud van de volkstaal tegen : de administratie, de school en inz. de Franse kostscholen waar rijkgeworden boerendochters opgevoed worden en daarna van de priesters Franse sermoenen eisen !, de verfransende invloed van de steden, de industrialisatie, enz. Geheel anders wordt ons de toestand afgeschilderd aan de taalgrensstrook van West-Vlaanderen : daar wint het Nederlands veld ten gevolge van de inwijking die sinds de laatste 25 jaar aanzienlijk geweest is, vooral omdat de textiel-fabrieken van Noord-Frankrijk beroep hebben moeten doen op Vlaamse werkkrachten die zich als grensarbeiders dicht bij hun werk zijn komen vestigen. Voor de meeste dezer West-vlaamse gemeenten heeft de officiële toestand wijzigingen ondergaan.

Wij drukken de wens uit dat S. binnen afzienbare tijd, gelegenheid zal vinden om „èn dezen achteruitgang (van het Ndl.) in Fransch-Vlaanderen èn den vooruitgang in West-Vlaanderen in de 19e en 20e eeuwen uitvoerig te beschrijven" in een afzonderlijke studie, die hij op blz. xvii, noot 1 in het vooruitzicht stelt.

69. TOURNEUR, V. — La Belgique pendant l'occupation militaire romaine (49-27 av. J.-C.). *Latomus* V (1946), 175-80.

70. VALKHOFF, M. — De Germania romana als cultuur-eenheid. *D. W. B.* 1946, 341-45.

Aan de hand van oudheidkundige bijdragen van CUMONT en BIJVANCK over de Romeinse periode, betoogt S. dat reeds in de eerste eeuwen een cultuureenheid bestond in het gebied van de latere noordelijke en zuidelijke Nederlanden, verschillend zowel van de Germania Magna als van Gallia (1).

71. — Superstrats germanique et slave. *Neophilologus* XXXI (1947), 149-53.

S. vergelijkt de superstraat-theorie van W. VON WARTBURG in de noordelijke en de oostelijke Romania. Hij houdt staande dat de Frankische inwerking in Noord-Gallië zo sterk is geweest, dat men de, o. m. door LEGROS en WARLAND gewraakte, term Rückromanisierung (reromanisation) kan behouden, terwijl het Slavisch superstraat ook aan het Roemeens zijn eigen karakter heeft bezorgd. De vergelijking tussen het Frans en het Roemeens taalgebied wordt verder gemaakt op het stuk van de algemene taalontwikkeling (zeker in Noord-Gallië en waarschijnlijk in Dacië bleef de Romaanse continuïteit bestaan), van de tweetaligheid en van de gelijkmaking in de toponymie (evenals in Noord-Frankrijk de Germ. pln. uitgestoten werden, zo ook zijn in Dacië de primitieve Romaanse toponiemen verdwenen ten gevolge van de gelijkmaking), van de oudheidkundige bewijsplaatsen („qui à eux seuls feraient supposer une dense colonisation germanique” dans tout le Nord de la France), van het ontstaan der taalgrens (die in Gallië evenmin als in Dacië kan verklaard worden door natuurkundige hinderpalen). S. concludeert „Malgré l'action du superstrat, le fonds des deux langues est resté latin et leur caractère aussi : déclinaison, système pronominal, conjugaisons, et c'est là un bel actif pour une langue dite romane !”

(1) Van het bekende werk van M. VALKHOFF, *De expansie van het Nederlands* (Bibliotheek voor weten en denken, 20) verscheen in 1945 de derde druk (*Den Haag*, H. P. Leopold Uitgevers Mij), met een nieuw „Voorbericht” en een herwerkte „Inleiding. Wat is Nederlands?”. Deze druk werd door de bezetter verboden omdat het de bedoeling van de S. is geweest „juist voor die tijden waarin de Lage Landen theoretisch deel uitmaakten van het Duitse Rijk, onze culturele en taalkundige zelfstandigheid in het licht te stellen” (blz. 6).

72. VANNÉRUS, J. — Portus Aepatiaci lez Boulogne. *Rev. ét. anc.* XLVI (1944), 299-317.

Portus Aepatiaci = Audisques (oud Isques) op 4,5 km. stroomopwaarts van Boulogne. M. GYSSELING, die in de *Feestb. v. d. Wijer* (zie *Bibl.* 1944, blz. 367-68) de identificatie van *Portus Aepatiaci* met Oudenburg had voorgesteld, sloot zich ondertussen aan bij de bovenvermelde stelling van J. VANNÉRUS. Zie *Ant. class.* XIV (1946), 353-54.

73. VERLINDEN, CH. — De Franken en Aëtius. *Bijdr. Gesch. Ndl.* I (1946), 1-15.

Rec. HOMBERT, *P. Archeol.* 1946, I, 139.

In deze "kritische bijdrage tot de chronologie van den opmarsch der Franken" betoogt S. dat de slag van Aëtius tegen de Saliërs bij het *Vicus Helena* (d. i. Hélesmes in het Dép. Nord, halfweg tussen Doornik en Kamerijk; zie echter boven nr 67), niet mag verbonden worden met een der expedities van Aëtius tegen de Franken aan de Midden-Rijn, die plaats grepen in 428, 431-32, 440 (?), 446 (?), maar plaats greep na 446 en vóór 451. Samen met de wapenfeiten van 358 (Julianus die optrekt tegen de Saliërs in Taxandrië), en van 373 („Deusone in regione Francorum", volgens S. te Doesburg in Gelderland), is de slag te Hélesmes een mijlpaal voor de vaststelling van de uitbreiding van de Saliërs, die S. vooral aan de hand van de geschiedkundige gegevens wenst te bestuderen.

Op grond van deze historische gegevens zou een heel ander beeld van de opmars der Franken in onze gewesten kunnen worden opgehangen dan dit waartoe de resultaten van de verschillende hulpwetenschappen in de jongste tijd hebben geleid. De Saliërs zouden nl., in tegenstelling met de andere Germaanse stammen, slechts zeer langzaam zijn afgezakt naar het Zuiden en gedurende bijna een eeuw de energie hebben opgestapeld die de „ongeëvenaarde reussite van het vroege Merovingerrijk" zou verklaren.

Een, ook methodologisch, zeer waardevolle bijdrage.

74. — „Deusone in regione Francorum" (Hieronymus : Chronicon, a° 373). *Com. Top.* XX (1946), 63-86.

S. wijst op het belang van de identificatie van *Deusone* voor de geschiedenis van de opmars van de „noordelijke groep der

Franken", waarover men na 357-58 (tocht van Julianus de Afvallige) niet veel meer verneemt uit de teksten. Achtereenvolgens heeft men *Deuso* vereenzelvigd met Duisburg (Brussel), Diest, Deinze, terwijl reeds A. WAUTERS de door S. op historische gronden verdedigde stelling voorstond, dat men met Doesburg in Gelderland te maken had.

De door Hieronymus vermelde nederlaag van Saksers wordt bevestigd door een dubbele mededeling van Ammianus Marcellinus over militaire gebeurtenissen waarbij Saksers betrokken zijn en waaruit zou blijken dat er twee veldslagen geleverd werden tegen hen, nl. één in 370 op een onbekende plaats en één in 373 te *Deuso*.

Bij zijn poging tot identificatie van *Deuso* met Doesburg, gaat S. vooreerst de latere bronnen na die afhankelijk zijn van Hieronymus : Paulus Orosius, Paulus Diaconus, Jordanes (die de veldslag dicht bij de Rijn laat plaats grijpen), Pseudo-Fredregarius (die *Diosone* vermeldt); vervolgens onderzoekt VERLINDEN de inlichtingen over *Deuso* die door de numismatiek worden verstrekt : munten van Postumus (260-67) met opschrift *Hercules Deusoniensis* en een bronzen munt van Carausius met *Her(culi) D(i)euseniensi*. Het blijkt dat Hercules vereerd werd in het gebied der Bataven aan de Beneden-Rijn onder de naam van *Deusoniensis* (ook volgens de 18^e-eeuwse philoloog CANNEGIER te identificeren met Doesburg) en van *Magusanus* (d. i. *Mahusenham* = Muyswinkel-bij-Duurstede of Vreeswijk). Ook wordt in dezelfde streek een *Castra Herculis* vermeld.

De identificatie van *Deuso*, *Deusone* met Doesburg levert etymologische bezwaren op : men verwacht, volgens de taalkundige verklaringen van A. VAN LOEY (blz. 78-80), ofwel de ontwikkeling *eu > eo, io, ie* (*Dieze*) of *iu*, waaruit dan *uu* of *ui* (*Duis-*), ofwel heeft men te maken met een *oe*-relikt. Deze laatste mogelijkheid wordt door M. SCHÖNFELD, die door S. eveneens geraadpleegd werd, verworpen omdat de oude vormen van Doesburg op *iu* wijzen, zonder dat men weet hoe de *oe* van *Doesburg* (voor het eerst „belegt" in 1277) ontstaan is. Een passende etymologie is dus volgens SCHÖNFELD niet te ontdekken, maar deze geleerde oordeelt dat de boven aangehaalde historische en numismatische gronden voldoende stevig kunnen zijn om de gelijkstelling *Deuso* = Doesburg te rechtvaardigen.

Aansluitend bij het hierboven vermeld opstel besluit S. dat indien Doesburg nog omstreeks 373 in het woongebied van de

Franken lag, dat deze niet veel verder naar het Zuiden zullen afgezakt zijn dan Taxandrië, waar ze in 358 zaten en dat de laattijdige datering van hun opmars opnieuw bevestigd wordt.

75. WARLAND, J. — Bild und Bildung der germanisch-romanischen Sprachgrenze... Zie *Bibl.* 1944, blz. 237-38.

Rec. A(RNOULD), *M. A. Rev. Phil.* XXIV (1945), 585-86.

76. WITT, N. J. DE — Urbanization and Franchise in Roman Gaul. *Lancaster*, 1940.

Rec. RENARD, *M. Rev. Phil.* XXV (1946/47), 419.

....„montrer que la romanisation de la Gaule ne peut convenablement s'expliquer qu'en tenant compte des faits qui caractérisent la Gaule pré-romaine”.

77. ZEISS, H. — Die germanischen Grabfunde... Zie *Bibl.* 1942, blz. 439-40.

Rec. W(EERD), H. V(AN) D(E). *Archeol.* 1945, I, 177-78.